

TANULMÁNYOK

HERMANN RÓBERT

A HONVÉD UTÁSZKAR MEGSZERVEZÉSE 1848-BAN

A cs. kir. hadsereg, mint valamennyi modern haderő, 1848-ban rendelkezett műszaki szakcsapatokkal: 8 árkász- és 6 aknászszázaddal, valamint 3 utászszázalóaljjal. Az árkász- és aknászszázadok létszáma 150 fő volt. Az utászszázalóaljak közül 2 hat, 1 pedig négy századból állott. A műszaki csapatok összlétszáma körülbelül 4400 fő volt. A cs. kir. hadsereg utásza az 1844 mintájú gyutacsos, szuronyos különscapat puskáival voltak felszerelve, amely rövidebb volt, mint a hasonló típusú gyalogsági lőfegyver.¹

A műszaki alakulatok egyike sem volt magyarországi kiegészítésű; ugyanakkor a honvédsereg felső vezetéséből több tucat személy – Görgei Artúr, Kosztolányi Móric, Ivánka Imre, Szodtfridt Ferdinánd (néhol: Nándor), Alfons Calzada, Pongrácz István, Szabó Imre, Meszéna István – végzett a korneuburgi, majd a tullni utászkar iskolán.²

A magyarországi főhadparancsnokság területén 1848 elején csak egy árkász (sappeur) különítmény állomásozott, az is a komáromi erődben.³ Ez békeidőben elegendő volt a szükséges műszaki munkálatok ellátására, de az 1848 júniusától kibontakozó délvidéki kisháború, illetve a horvát fenyegetés miatt nyilvánvalóvá vált, hogy az alakulófélben lévő magyar hadseregek saját műszaki szolgálatra is szüksége lesz. 1847-ig a szlavóniai-szerémségi főhadparancsnoksághoz tartozó pétervárad erődben volt egy 72 főből álló hidász (pontonnier) különítmény, de ekkor ezt feloszlatták.⁴ A horvátországi, a bánzági és az erdélyi főhadparancsnokság területén 1848 elején nem voltak cs. kir. műszaki alakulatok.

Az első kísérlet – az önkéntes mozgó nemzetőrség műszaki szolgálata

Az önálló magyar műszaki szakcsapatok alakításának gondolata először 1848. augusztus végén, az önkéntes mozgó nemzetőrség szervezésének kapcsán vetődött fel. Az augusztus 13-án kibocsátott utasítás értelmében azon törvényhatóságokat, amelyek a háború végéig önkénteseket állítanak ki, felmentik rendes nemzetőrségük mozgósításá-

¹A tanulmányban említett tisztek életrajzi adatainál Bona Gábornak a rövidítésjegyzékben felsorolt köteteket használtam. Miután 2018-ban az általa írott életrajzok bővített és javított változatai az interneten hozzáférhetőek, azon tisztek esetében, ahol ez a bővülés az illetők előélete tekintetében jelentős volt, megadtam az életrajzok internetes elérhetőségét is: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Bona-bona-tabornokok-torzstisztek>.

A témára korábban lásd *Brinner* 1881. II/1.; *Vidos* 1938. 25–27. o.; *Vidos* 1939. IV. 212–229. o.; *Vidos* 1941. 135–172. o.

²Lásd erre *Kemenović* 1911. 70–120. o.

³*Urbán* 1963. 168. o.

⁴*Brinner* 1881. II/1. 23–24. o.

nak kötelezettsége alól.⁵ Az augusztus 27-én kibocsátott miniszterelnöki rendelet értelmében pedig az így kiálló alakulatokat az ország négy közigazgatási és igazságszolgálati kerületének (dunáninneni, dunántúli, tiszáninneni, tiszántúli) egy-egy meghatározott városában kell összevonni és kiképezni, hogy onnan a harctérre lehessen őket indítani.⁶

A kerületi táborok székhelyeinek kiválasztása is műszaki-technikai jártasságra mutatott, hiszen a dunáninneni és a tiszáninneni önkénteseket Vácra, illetve Szolnokra kellett irányítani – ez a két város volt az akkori leghosszabb magyarországi vasútvonal két végpontja, így az alakulatokat gyorsan be lehetett juttatni Pestre. Emellett Vác a Duna, Szolnok a Tisza mellett fekszik, azaz, szükség esetén a váci tábort akár nyugat, akár dél felé gőzhajón is le lehetett szállítani, a szolnoki tábor önkénteseit pedig ugyanígy a Délvidékre lehetett juttatni. A tiszántúli tábor székhelye Aradon, a Maros mentén volt, azaz, ennek legénységét szintén gyorsan el lehetett juttatni Szegedre, s onnan a déli hadszíntérre.⁷

A négy kinevezett kerületi parancsnok mindegyike korábban a cs. kir. hadseregben szolgált. Ivánka és Görgei a tulli utászkolán végeztek, s mindketten a 12. huszárezredben szolgáltak, amelynek ezredtulajdonosa a mindenkori nádor volt. Görgei és Máriássy egy ideig a magyar nemesi testőrségben teljesítettek szolgálatot. Görgeit rokoni szálak fűzték mind Máriássyhoz, mind pedig Kosztolányihoz.⁸ Feltételezhető, hogy magát a tervezetet is Ivánka és Görgei készítették, hiszen 1848. augusztus második felében mindketten a miniszterelnök katonai irodáján szolgáltak.

A négy őrnagynak kiadott részletes utasítás alapszövege már augusztus 27-én készen volt, azonban azt végül Batthyány Lajos miniszterelnök távollétében szeptember 7-ei dátummal Szemere Bertalan belügyminiszter adta ki, aki Batthyányt helyettesítette a hadügyi és nemzetőrségi ügyekben. Eszerint minden őrnagy „egy ügyes egyént keresen maga mellé, mely néhány ács segítségével vagy nyolc szekeret úgy készítsen el, hogy azokon kisebb folyók átmenetelére szükséges hídrészleteket lehessen vinni.” Az őrnagynak kellett a mozgó hídkészlethez tartozó személyzetet is kiképeztetnie. Az alakítandó tüzérség mellett egy nyolc szekérből álló mozgó hídkészletet kell készíttetnie, és a hozzá tartozó személyzetet is kiképeztetnie. A négy őrnagy közül hárman (Ivánka, Görgei és Kosztolányi) rendelkeztek utászkarri képzettséggel (Kosztolányi Korneuburgban végzett). A tüzérség a mozgó hídkészlet és a sebesültszállító szekerek vontatására szükséges lovakat az egyes törvényhatóságoktól vagy hazafiaktól kellett beszerezze, lehetőleg adományok útján. Az őrnagyok feladata volt a lószerszámok elkészíttetése is.⁹

Ezzel egy időben jelent meg a hivatalos *Közlöny*ben Szemere szeptember 5-i felhívása, amelyben önkéntesek jelentkezését kérte a táborokhoz, a hadmérnökarhoz, a tüzérség-

⁵ A rendeletet közli: *Urbán* 1998. II. 1055–1056. o.

⁶ A rendeleteket közli: *Urbán* 1998. II. 1137–1139. o. Az önkéntes mozgó nemzetőrség szervezésére lásd *Urbán* 1973. 174–187. o.; *Urbán* 1982. 1241–1242. o.; *Urbán* 1986. 571–574. o.; *Kedves* 2000. 155–172. o.

⁷ Az egyes táborokra és alakulatokra lásd *Urbán* 1992. 69–74. o.; *Hermann* 1996. 103–146. o.; *Csapó – Hermann – Jánosi* 1998. 216–281. o.; *Hermann* 2010. 93–180.; *Csikány* 1998. 100–102. o.; *Máriássy* 1999. 45–51. o.

⁸ Életrajzaikat lásd *Bona* 2015. I. 121–123., 328., 372. o., II. 411. o. Ivánka és Görgei kapcsolatára pedig *Ivánka* 1881. 8., 53. o.; *Görgey* 1916. 199–318. o. passim. Görgei nagybátyjának felesége Kosztolányi-, Máriássy édesanyja Görgey-lány volt. Kosztolányi egyébként – Kossuth választói között – cs. kir. tisztként részt vett az 1847. őszi Pest megyei választáson. Lásd *Görgey* 1885. I. 2. o.

⁹ Az utasítást közli: *Urbán* 1998. II. 1236–1238. o.

hez, valamint az aknászokhoz, árkászokhoz és utászokhoz.¹⁰ Noha az intézkedés függetlennek tűnik az önkéntes mozgó nemzetőrség szervezésétől, az időbeli egybeesés alapján mégis valószínűsíthető, hogy talán éppen ez adta az ötletet az önálló utászalakulatok megszervezéséhez.

Szeptember 18-án Melczer Andor, a hadügyminisztérium államtitkára szólította fel mindazokat, „kik a tábori, hadmérnöki, tűzéri, aknási, árkási vagy utászi karnál alkalmaztatni kívánnak, e végett már folyamodtak”, hogy 20-án reggel 10 órakor jelenjenek meg Hrabovszky János báró altábornagynál, a magyarországi főhadparancsnoknál a főhadiparancsnokság épületében.¹¹

Hozzáteendő, hogy augusztus végén a Kossuth Lajos pénzügyminiszter által Erdélyben egy lovas szabadcsapat szervezésével megbízott Berzenczey László kormánybiztos is felvetette, hogy „célszerű volna egy oly lovassereg mellé, minő a Kormánybiztos által felállítandó leszen, egy – legfőllebb 2 tiszt; 2 őrmester, 8 tizedes és 48 kövítézből álló hidászi vagy utászi osztagot (Pioner-Abtheilung) rendszeresíteni, mely a technikailag kiképzett gyalog székekből igen rövid idő alatt kiállítható lenne.” Az osztag parancsnokául Berzenczey augusztus 24-ei jelentésében Boros Ignácot, a 14. (1. székely) határőrezred főhadnagyát és Móricz Sándort, a 15. (2. székely) határőrezred hadnagyát javasolta kinevezni. Kossuth a javaslatot azzal továbbította a hadügyminisztériumhoz, hogy a hidászosztály „rendesen az elővédnél (avant garde) lenne, és oly árkokon és folyamokon, hol az ellenség nem is képzelné, hirtelen lehetne hidat építeni.” Kossuth Berzenczey felvetését megírta a hadügyminisztériumnak is.¹² A minisztérium az átiratot leküldte a Verbászon lévő Mészáros Lázár hadügyminiszternek, aki szeptember 4-én az utászkarral kapcsolatos felvetésre azzal engedélyezte, hogy „nem létező a testület, tettség szerént a szabadcsapatnál felállíthatandók, a tiszt kinevezése Batthyány miniszterelnök úrhoz tartozandó, az újoncozási törvény nyilvánításáig.”¹³

Berzenczey augusztus 28-ai és szeptember 1-jei jelentéseiben is utalt az utászosztály felállításának szükségességére.¹⁴ Miután azonban nincs nyoma annak, hogy az ügyben akár Borost, akár Móriczot megkereste volna, erősen valószínű, hogy az utászosztály szervezése – Berzenczey annyi más tervéhez hasonlóan – csak terv maradt. Pedig a jelöltek kétségkívül alkalmasak lettek volna, hiszen mind Boros, mind Móricz a tullni utászkar iskolában végezte tanulmányait.¹⁵

Visszatérve az utászkar szervezésére, az önkéntes mozgó nemzetőrség táborai közül a szolnoki tábor iratanyaga maradt fenn a legteljesebb módon, s ennek alapján nyomon

¹⁰ *Közlöny*, 1848. szeptember 6. No. 89. 457. o.

¹¹ *Közlöny*, 1848. szeptember 19. No. 102. 515. o.

¹² Berzenczey 1848. augusztus 24-ei jelentése nem ismert, tartalmáról Kossuth 1848. augusztus 30-án Mészáros Lázár hadügyminiszterhez küldött átirata tájékoztat. Közli: KLÖM XII. 843–845. o. Kossuth az esetleges ellenvetéseket megelőzendő – nyilván Berzenczey levele alapján – még a következőket tette hozzá: „Sokan azon véleményben vannak ugyan, hogy egy ily hidászi vagy utászi testület huzamosb készüléteket kíván, azonban a ki a székelyek ügyességét és gyakorlati képességét ösmeri, könnyen meggyőződhetik az ellenkezőről, arról t. i. hogy azoknak néhány hét elegendő arra, miszerint ezen testület organizáltassék, s hidak, várzatok, torlaszok építésében begyakoroltassék.”

¹³ Közli: *Hermann* 2007. 80. o.

¹⁴ MNL OL H 21. Kossuth Lajos miniszteri iratai. No. 25. (Kolozsvár, 1848. augusztus 28.); uo. H 20. Pénzügyminisztérium. Elnöki iratok. 1848:1463. (uo., 1848. szeptember 1.) Vö. KLÖM XII. 841., 877. o.

¹⁵ Életrajzokat lásd *Bona* 2015. I. 205. o. és II. 433. o., a csapat szervezésére lásd *Süli* 2011. 168–195. o.

követhető, ahogy Görgei őrnagy megkísérelt eljárni az utasítások alapján az utász- és hidáskülönítmény megszervezésében is.

Görgei hivatali ténykedésének első nyoma az a saját kezűleg fogalmazott körlevél, amelyet augusztus 29-én a tiszáninneri kerület törvényhatóságaihoz intézett. A 18 példányban szétküldött körlevélben Görgei a törvényhatóságok segítségét kérte annak érdekében, hogy feladatának eleget tehesen, tehát „a máris felállított vagy legalább felállítófélben levő” különböző „seregosztályokat... zászlóaljakra s azokat nagyobb hadtestekbe” alakítsa, a sereghez tartozó tüzér- és utász- vagy hidáskart megteremtse, s az egészet úgy összehangolja, hogy az szeptember végéig „az ellenség előtt sikeresen használhatóvá váljék.” Emellett kérte a törvényhatóságokat, hogy „a már ajánlott önkéntesek közül a tüzérkarhoz vagy 10-15, némi műveltséggel bíró ügyes egyént, az utász-hidáskarhoz pedig szinte 10-15 egyént, kik vagy kovács, lakatos, asztalos, bognár, kádár, molnár, ács, kőműves, halász, kötélverő s több efféle mesteremberek, vagy ügyes földmunkások, mint kertészek, téglavetők, kút- és árokásók vagy bányászok” válasszanak ki, és azokat azonnal Szolnokra küldjék úgy, „hogy szeptember 4-én már ott lehessenek, a gyakorlatokat azonnal elkezdendők.” Hozzátette, hogy „a mérnökséghez értő egyének ezen utász-hidáskarnál főleg, mégpedig kitüntetésre és előmozdításra való kilátással alkalmazhatók.” Az elkészült körlevelet azonban csak augusztus 31-én küldte szét a hatóságoknak.¹⁶

Montskó István, a szepesi tartományi gróf és Halla Károly aljegyző Szepes megye kerületi igazgató bizottmánya nevében szeptember 4-én Iglórol közölték, hogy a hidász, utász és „tüzéresz” [sic!] osztályokhoz küldendő önkéntesekkel kapcsolatban felhívták a hatóságokat, hogy a helyi nemzetőr parancsnokságokkal együtt buzdítsák az ifjúságot „a hadviselés ez ágának követésére is serkentve.” Amint jelentkező lesz, ezeket küldik.¹⁷

Másnap, szeptember 5-én Abaúj vármegye közönsége közölte Kassáról, hogy felhívták a megyei polgárokat a lovak felajánlására, illetve a nemzetőr őrnagyokat, hogy az ajánlkozó tüzér, hidász, utász önkénteseket szállítsák Szolnokra.¹⁸

Szeptember 9-én Berecz Ferenc, Heves és Külső-Szolnok vármegyei helyettes alispán tudatta, hogy a tüzér-, hidász-, utász- stb. szolgálatra alkalmasak nevét nem lehet összeállítani, mert még nem tudni, kik fognak beállni az önkéntesek közé. A névsor összeállítása legcélszerűbben Szolnokon történhetik.¹⁹

Végül szeptember 14-én Kassa szabad királyi város tudatta, hogy küldenek 18 önkéntes nemzetőrt tüzérnek, hidásznak, utásznak stb. Gleviczky Albert őrmester vezetésével, felszerelve és -ruházva, s ezek 19-ére Szolnokon lehetnek.²⁰

Görgei szeptember 18. és 20. közötti pesti útja során megpróbálta a tüzérek és hidászok számára szükséges rövid kardokat beszerezni. A hadügyminisztériumban arról értesült, hogy a korábban a Délvidéken szolgált hevesi nemzetőrségnek vannak ilyen kardjai.

¹⁶ Közli: Hermann 1997. 117–118. o. A szolnoki tábor iktatókönyvében nincs nyoma annak, hogy mely törvényhatóságoknak küldte meg Görgei a körlevelet. A legvalószínűbbnek az tűnik, hogy a kerületben található megyéknek (Abaúj, Bereg, Borsod, Gömör, Heves és Külső-Szolnok, Sáros, Szepes, Torna, Ung, Zemplén), a szepesi XVI városnak, a Jászkun-kerületnek és a tiszáninneri kerületben található szabad királyi városoknak (Bártfa, Eperjes, Kassa, Késmárk, Lőcse, Kisszeben). Ez összesen 18 törvényhatóság. Lásd Fényes 1847. II. 233–325. o.

¹⁷ MNL OL Görgey-lt. b/7. fasc. No. 42.

¹⁸ MNL OL Görgey-lt. b/7. fasc. No. 55.

¹⁹ MNL OL Görgey-lt. b/7. fasc. No. 34.

²⁰ MNL OL Görgey-lt. b/6. fasc. név szerint. Kassa város. (Rimanóczy Ferenc főbíró, Horváth jegyző.)

Görgei szeptember 21-én 250 ilyen kard kiszolgáltatását kérte a megyétől, mivel „tüzérnek, hidásznak és utásznak a rövid kard egyetlen fegyvere, a haza, a magyar korona jogai és nemzeti önállóságunk legterhesebb szolgálatában, ágyú körül, híd- és útkészítésnél.” Kérte továbbá, hogy a fennmaradó készletet is küldjék el neki, hogy azt „az ily rövid kardokban nagy hiányt szenvedő rendes honvéd tüzérség felszerelésére haladéki nélkül a minisztérium kezéhez juttassam.”²¹ A Heves és Külső-Szolnok megyétől kapott rövid kardokat Timon október 10-én szállította Pestre, az ottani tüzérparancsnoksághoz.²²

Szeptember 13-án Görgei nemzetőr hadnaggyá és hidásztiszté nevezte ki Karl Ludwig Mück (Myck Lajos) építész.²³ Aznap vele együtt utazott Pestre, s másnap együtt tértek vissza onnan. Mück szeptember 16-án Pataky János századossal²⁴, egy őrmesterrel és két közvitézzel ismét Pestre utazott, s ott maradt szeptember 24-ig.²⁵ Szeptember 25-én Görgei egy Pesten keltezett feljegyzésében arról ír, hogy „Mück jöjjön el azonnal és vegyen itt ezer darab kapát és ásót”²⁶. Ezután azonban Mück hetekre eltűnik előlünk, s csak novemberben kerül elő ismét.

Szeptember 14-én Gleviczky Béla őrmester vezetésével elindult Kassáról, s 17-én Szolnokra érkezett 17 tüzér és utász önkéntes. Görgei az általuk hozott levélből értesült arról, hogy Kassa város milyen feltételekkel állítja ki önkénteseit. Az utász önkéntesek közül 13 fő szeptember 23-án Pestre ment, s nincs adat arra, hogy visszatértek volna Szolnokra.²⁷

Zemplén megye önkénteseinek első csoportja, a Kandó Tamás alhadnagy vezette 41 hidász önkéntes október 3-án érkezett Szolnokra, s másnap indultak tovább Pestre. Timon – miután lecseréltette rossz lábbelijeiket – Görgeihez küldte őket.²⁸ Mivel Kandó az adatok tanúsága szerint visszakerült a Zemplén megyei önkéntes mozgó nemzetőrzászlóaljhoz, nagyon valószínű, hogy ez történt az általa vezetett önkéntesekkel is.²⁹ Azaz, a tiszánineni önkéntes mozgó nemzetőrségi tábor önálló hidász-utászkülönítménye végül is nem alakult meg.

A dunánineni önkéntes mozgó nemzetőrség parancsnokává kinevezett Ivánka Imre őrnagy Vácra érkezése után azonnal létrehozta a tábor „törzsét.” Az Országos Nemzetőrségi Haditanács az őrnagy segéd tisztjévé Kazinczy Lajos főhadnagyot nevezte ki, aki szintén Tullnban végzett.³⁰ Batthyány augusztus 27-én Ivánka tábora mellé rendelte Kleinheinz Oszkár 5. honvédzászlóalji főhadnagyot is, hidász tisztként.³¹ Kleinheinz

²¹ Közli: *Hermann* 1997. 158–159. o.

²² Lásd a tiszánineni önkéntes mozgó nemzetőrség *Napi események* című jegyzőkönyvét. Közli: *Hermann* 1997. 130. o.

²³ Közli: *Hermann* 1997. 140. o.; Mück/Myck életrajzi adatait lásd *Bona* 2009. II. 127. o.

²⁴ Életrajzát lásd *Bona* 2009. II. 185–186. o.

²⁵ Lásd a tiszánineni önkéntes mozgó nemzetőrség *Napi események* című jegyzőkönyvét. Közli: *Hermann* 1997. 124–126. o.

²⁶ Közli: *Hermann* 1997. 170. o.

²⁷ MNL OL Görgey-lt. b/7. fasc. No. 53., és uo. b/6. fasc. név szerint (Kassa); MNL OL ONóHt 4093., 4133., 4167. Lásd még a tiszánineni önkéntes mozgó nemzetőrség *Napi események* című jegyzőkönyvét. Közli: *Hermann* 1997. 125. o.

²⁸ *Hermann* 1997. 129. o. és Timon október 4-ei jelentése (uo. 174–175. o.), ill. nyílt rendelete: MNL OL Görgey-lt. b/9. fasc. No. 131. A létszámról lásd MNL OL Görgey-lt. b/46. fasc. (Bellosicz, október 6.) Timon Zsigmond életrajzát lásd *Bona* 2015. II. 563. o.

²⁹ Lásd erre Kandó életrajzát. *Bona* 1998. II. 168. o.

³⁰ *Urbán* 1998. II. 1139. o. 1. jegyz.

³¹ *Urbán* 1998. II. 1138. o.

1834 és 1837 között járt a tullni utászkar iskolába, egy évvel Görgei, Ivánka és a szabadságharcban alezredesi rendfokozatig jutó Meszéna Ferenc alatt, évfolyamtársa volt a szabadságharcban utásztisztként szolgáló Pusztelnik Alfrédnak.³² Azaz, a dunáninneni tábornál immáron három utásziskolát végzett tiszt is szolgált. Ennek ellenére Ivánka emlékiratában nincs nyoma annak, hogy már Vácott megkezdte volna az utászkar szervezését, s hogy Kleinheinz ilyen megbízást kapott volna. (Görgei tiszáninneni önkéntes mozgó tábora esetében legalább a szervezés megkezdésével kapcsolatban rendelkezünk adatokkal.) Ivánka emlékiratában csak a gyalogság és a tüzérség szervezéséről számol be, a hidász-utászkülönítményéről nem, s Kleinheinzet meg sem említi a szövegben.³³

Batthyány a dunántúli kerület önkéntes mozgó nemzetőrségének őrnagyává és parancsnokává Kosztolányi Móricot, 1848 áprilisától a 33. (Gyulay) gyalogezred alszázadosát, június 13-tól az 1. honvédszászlóalj századosát nevezte ki.³⁴ Kosztolányi a korneuburgi utásziskolán végzett, így alapos műszaki képzettséggel is rendelkezett. Már 1848. június 5-én őrnagyi kinevezést kért Baldacci Manó ezredestől, az Országos Nemzetőrségi Haditanács elnökétől valamelyik honvédszászlóaljhoz, arra hivatkozva, hogy már régen törzstiszt lehetne, ha más ezredben szolgálna; hogy „a hadi szolgálatot nemcsak betanultam, de több ágaiban jó sikerrel el is jártam”; illetve, hogy több évig volt toborzóparancsnok, „s az 1841-ki országos újoncállításba közvetlen befolyva, magamnak egy hadsereg ügy vezérlésére, mint alakítására megkívántató fogalmakat szereztem.” Önbizalomproblémái tehát kétségkívül nem voltak. Ugyanakkor hivatkozott őrnagya és zászlóaljparancsnoka, Láhner György, valamint az 1. honvédszászlóalj őrnagyává kinevezett Lázár György gróf tanúbizonyosságára is.³⁵

Kosztolányi augusztus 29-én Nagykanizsán értesült a dunántúli önkéntes mozgó nemzetőrség parancsnokává és honvéd őrnaggyá történt kinevezéséről. Első tiszt ki nevezési javaslatait innen küldte meg Batthyány Lajos miniszterelnöknek azzal, hogy ő maga addig is rendeltetési helyére utazik.³⁶ Szeptember 2-án már Pesten volt, s még aznap kérte a miniszterelnöktől (aki egyébként ekkor Bécsben volt) egy hadügyész kinevezését, majd 500 font lőpor kiszolgáltatását, aztán az alaputasításban meghatározott 4 ágyú, 500 lőfegyver, 1000 [hadi]kasza és 1000 pár fehérnemű kiszolgáltatását.³⁷

Ivánka Imre visszaemlékezése szerint „a kinevezést *megelőző* [kiemelés tőlem] és elindulásig rendelkezésre álló néhány napot a miniszterelnökkel, Görgeyvel, később Kosztolányival tanácskozásokra használtam fel.” Kosztolányival járt volna Batthyánynál és István nádornál?³⁸ Batthyánynál azonban bizonyosan nem járhattak, hiszen Kosztolányi csak szeptember 2-án érkezett Pestre, Batthyány pedig már augusztus 27-én Bécsbe utazott, s csak szeptember 10-én tért onnan vissza.

³² *Kemenović* 1911. 97–101. o.

³³ *Ivánka* 1881. 12–16. o.

³⁴ A rendeleteket közli: *Urbán* 1998. II. 1137–1140. o.

³⁵ Kosztolányi Móric Baldacci Manónak. Pest, 1848. jún. 5. MNL OL H 94. Országos Nemzetőrségi Tanács. Folyamodványok. 2. doboz.

³⁶ Kosztolányi-lev. kv. No. 1.

³⁷ Kosztolányi-lev. kv. No. 2., 3., 4.

³⁸ *Ivánka* 1881. 11–12. o.

Kosztolányi szeptember 3-án már Veszprémből írt Batthyáynak arról, hogy noha a költségek tekintetében a veszprémi sóhivatalhoz utasították, ott csak 2800 forintot tudott felvenni, ezért kérte a miniszterelnök intézkedését e tárgyban.³⁹

Első körlevelét szeptember 5-én Pápáról küldte szét az érintett törvényhatóságokhoz: Zala, Győr, Moson, Sopron, Vas, Somogy, Baranya, Tolna és Komárom megyének. (Érdekes módon, Veszprémnek és Fejérnek nem írt.) Eszerint a miniszterelnök augusztus 27-ei rendelete értelmében szeptember 3-áig kellett volna a dunántúli megyéktől értesülnie arról, hogy „nemzetőreik mennyi számmal és hogy fegyverezve leendnek, valamint mikor érnek rendeltetésök helyére, Pápára.” Miután azonban mindeddig ilyen értesítést nem kapott, „a szükséges intézkedések megtétele, és a már útnak indított őrsereg elfogadhatása végett” kéri az erről szóló jelentés mielőbbi megküldését.⁴⁰ Szeptember 6-án Kosztolányi jelentette Batthyáynak, hogy amikor Pápára érkezett, a városban sem nemzetőröket, sem az érintett törvényhatóságoktól bármiféle értesítést nem talált.⁴¹

Megjegyzendő, hogy Pápán ekkor még volt katonaság: a Zala és Vas megyei önkéntesekből alakult 7. honvédszászlóalj, amely csak szeptember 6-án indult el a drávai táborba.⁴²

Szeptember 11-én levelet kapott Ivánkától, s erre válaszul megkérdezte tőle, hogy „a szállítható hidaknak készítését a minisztérium fogja-e eszközölni, mivel utasításunkban csak vitelükre szükséges kocsiknak készítése hagyatott meg nekünk”, illetve, hogy utász- és hidásztisztekről a kormány fog gondoskodni, vagy a táborparancsnokok feladata lesz ezek kiszemelése és felterjesztése?⁴³ Ugyanezen a napon ugyanebben az ügyben írt Batthyáynak is.⁴⁴ Sem Ivánka, sem a miniszterelnök választ nem ismerjük, s ezt követően hetekig semmi nyoma nincs annak, hogy Kosztolányi foglalkozott volna az utász- és hidászkar szervezésével. November 1-jén érkezett meg a hadügyminisztériumtól Szeles József Veszprém megyei mérnök élelmezési, és Micskey Imre hidász hadnagyi kinevezése. Szeles és Micskey sógorok voltak, de egyikük sem volt a táborban. Miután Szeles időközben visszalépett az élelmezési tisztségtől, Kosztolányi írt neki, s arra kérte, közölje Micskeyvel, hogy a feldunai hadtest utászkarának főnökéül Kazinczy Lajos százados nevezték ki, aki „minden e karnak rendezésére szükséges eszközök és szolgálatra alkalmas egyének beszerzésével megbízatot”, így Micskey azonnal induljon a táborba és jelentkezzen Kazinczynál.⁴⁵

Kazinczy Lajos az őszi hadjáratban

Az említett utászkarai képzettségű személyek közül végül Ivánka segédtisztje, Kazinczy Lajos főhadnagy, majd százados volt az, akinek nevéhez a honvéd utászkar létrehozása fűződik. Kazinczy 1820. október 20-án született a Zemplén megyei Széphalmon, a nyelv-

³⁹ Kosztolányi-lev. kv. No. 6.

⁴⁰ Kosztolányi-lev. kv. No. 7–15., közli: Hermann 1998b. 119–120. o.

⁴¹ MNL OL ONöHt 3593. Fogalmazványát lásd Kosztolányi-lev. kv. No. 20.

⁴² Molnár 1992. 66–70. o.

⁴³ Kosztolányi-lev. kv. No. 40.

⁴⁴ Kosztolányi-lev. kv. No. 43.

⁴⁵ Kosztolányi-lev. kv. No. 185. Micskey végül nem fogadta el a kinevezést, ezért Kosztolányi november 5-én Devecsery István Veszprém megyei mérnök kinevezését terjesztette fel a hadügyminisztériumhoz. Kosztolányi-lev. kv. No. 188.; Devecsery azonban nem ide, hanem a honvéd hadmérnökkarhoz kapott kinevezést, s csak decemberben került át a 3. utászsászlóalj állományába. Lásd Bona 2008. I. 281. o.

újító Kazinczy Ferenc és Török Sophie grófnő házasságából. Tanulmányait a tullni utász-kari iskolában végezte, 1839 és 1846 között a 9. (Miklós) huszárezredben szolgált, majd főhadnagyi rangban kilépett a hadseregből. 1848 nyarán kiképzőtiszt volt a Szabolcs megyei nemzetőrségnél, majd júliustól kezdve önkéntesként részt vett a délvidéki harcokban, Bechtold altábornagy segédtisztjeként. 1848. augusztus 27-én honvéd főhadnaggyá és a dunáninneni önkéntes mozgó nemzetőri tábor parancsnokának, Ivánka Imre őrnagy segédtisztjévé nevezték ki. Szeptember 13-án léptették elő honvéd századossá.⁴⁶

A honvéd utászkar szervezésével kapcsolatos első intézkedés Móga János altábornagy 1848. szeptember 25-én Székesfehérvárott kelt hadseregearancsa. Eszerint „minden zászlóaljnál egy utászi testület alakíttassék 20 főből, kiknek 16-a ásóval, 4-e csákánnyal ellátandó.”⁴⁷

Kazinczy Lajos részt vett a pákozdi csatában, Ivánka Imre emlékirata szerint a horvát balszárny támadása alkalmával őt küldte hátra lőszerért.⁴⁸ Ezt követően Móga törzséhez került, mert október 6-án Újszönyből „a vezér nevében” ő tudósította Piller János őrnagy csapatát a képviselőház által október 2-án a dunántúli hadseregnél kihirdetendő statáriumról hozott határozatról.⁴⁹

1848. október 7-én Győrben Móga János altábornagy a másnapra kiadott diszpozícióban közölte a csapatokkal, hogy Csány László kormánybiztos ígéretet tett arra, hogy gondoskodik a hídveréshez szükséges faanyagról azon esetben, ha az ellenség a Lajtán vagy más folyóvizeken lerombolta volna maga mögött a hidakat. „Kazinczy százados egyben megbíztatik, hogy ez ügyben a továbbiakat megtegye – a csapatok rendeljék ki hozzá a hídveréshez szükséges és ahhoz értő embereket.”⁵⁰ Gyakorlatilag ez az első olyan intézkedés, aminek alapján egyértelműnek tekinthető, hogy a fősereg utászszolgálatának megszervezése Kazinczy feladata lett.

Kollmann József ezredes, a lajtai hadsereg tábornoki főnöke október 17-én éjjel fél 12-kor utasította Görgei Artúr ezredest, a lajtai hadsereg elővédi dandárjának vezetőjét, hogy újabb utasításig tartsa magát jelenlegi állásában, s a nagyobb biztonság érdekében eltorlaszolás és a híddeszák egy részének felszedése által tegye járhatatlanná a Lajtán átvezető hidakat. Határozottan megtiltotta viszont, hogy Görgei előőrseket küldjön oszt-rák területre, mondván, hogy egy túl korai összecsapás elkerülendő; ez azonban nem zárja ki a megfelelő rendszabályok megtételét.⁵¹

Móga János fővezér október 18-án értesítette Görgeit arról, hogy a vett hírek szerint a Rohraunál és Pachfurthnál lévő hidak sem lerombolva, sem megszállva nincsenek. Ezért ő, mint fővezér egy-egy különítményt küldött mindkettőhöz, hogy azok, miután lerombolták a hidakat, visszatérjenek a hadsereg zöméhez.

Görgei már aznap jelentette a főparancsnokságnak, hogy a fahidakat ugyan le tudja romboltatni, de a kőhidak ellenállnak a gyakorlatban. Az ilyen erőfeszítésekkel a gyenge

⁴⁶ Életrajzát lásd *Pásztor* 1979.; *Pribelszki* 1992. 124–148. o.; *Nagy* 1999. 40–49. o.

⁴⁷ Kosztolányi-lev. kv. No. 144.

⁴⁸ *Ivánka* 1881. 22. o.

⁴⁹ MNL OL Csány-ir. 14. doboz. Vegyes iratok. 15–16. f.

⁵⁰ Eredeti tisztázat, az aláírás kivágva. Valószínűleg a Csány Lászlónak küldött példány. HL 1848-49. 2/235. Hátoldalán Repetzky Ferenc sk. feljegyzése: „[Diszpo]zícia a hadseregről [október 7.] 1848 Győrben”.

⁵¹ Kollmann József Görgei Artúrnak. Parndorf, 1848. október 17. éjjel fél 12 óra. MNL OL Görgey-lt. b/6. fasc.

és meglehetősen hiányos eszközökkel rendelkező emberek hiába próbálkoznak. E hidakat csak felrobbantani lehet, s ezért legalább két mázsa puskaport kért a feladat végrehajtására. A pachfurthi hidat még Móga utasításának vétele előtt sikerült leromboltatnia, de a rohraui még állt. Görgői jelentéseiből kiderül, hogy mind Móga, mind Kollmann ezredes arra utasították őt, hogy a kőhidakat csupán eltorlaszolás által tegye járhatatlanná; a brucki vasúti hidat pedig lövegekkel rakja meg, tetszése szerint.⁵²

Görgői emlékiratai szerint Kazinczy Lajos százados október 21-e előtt „egy rögtönzött utázkülönítménnyel” jelentkezett nála, hogy a Lajtán lévő, néhány napja éppen a hadsereg-parancsnokság rendeletére lerombolt hidakat helyreállítsa, s a munkát rövid idő alatt be is fejezte.⁵³

Kossuth október 26-án arról írt az Országos Honvédelmi Bizottmánynak (OHB), hogy „pioníraink nincsenek, pedig ha előnyomulunk, két folyón kell átmennünk.”⁵⁴ Október 27-én a hadsereg előnyomulása ellen érvelő memorandumukban Móga és Kollmann is azt írták, hogy hiányoznak a hajóhidak, s minden, a hadvezetéshez megkívántató anyag; emellett a hadseregnél nincsenek utászok, hidászok és vadászok.⁵⁵ Kazinczyt dicséri Kossuth október 28-ai jelentése az OHB-hoz: „...el voltunk készülve hidverési szerekkel a Fischáni átkelésre, de az ellenség ezt is elhagyta, barikádokkal zárván el a hidakat, előnyomulásunk hátráltatására.” A készülétekre azonban nem volt szükség, mert a nép maga tisztította meg a hidakat a magyar sereg előtt.⁵⁶

Kazinczy részt vett az 1848. október 30-ai schwechati csatában is. Amikor a visszavonulás során Móga és a vezérkar, valamint Csány László kormánybiztos Enzersdorfra érkezett, a fővezér Kazinczyval innen íratott Kossuthnak, hogy őt Csány „s a többi katonai egyének tanácskozás végett ide helybe még az éjjel várják”, de ha Kossuth azt szeretné, hogy az Enzersdorfon lévők jelenjenek meg nála, „szíveskedjék a kitűzött helyet tudtokra adatni.”⁵⁷

Kazinczy schwechati szerepéről ez az egyetlen adatunk. Nem tudjuk, hol volt a csata alatt. Valószínűnek tűnik, hogy Móga és a vezérkar mellett tartózkodhatott, hiszen a rögtönzött utázkülönítmény parancsnokaként a fővezér és a táborkar rendelkezésére kellett állnia. Elképzelhető az is, hogy Ivánka volt dandárjánál – amelyet ekkor Bárczay János ezredes vezényelt – tartózkodott, azonban a csekély számú kortársi levél- és visszaemlékezés-anyagban sehol nem fordul elő a neve. Ugyanígy nem ír róla volt iskolatársa, a magyar balszárnyon álló dandárt vezénylő Görgői Artúr sem. Földijei, a Schweidel-dandárban szolgáló zempléni önkéntes mozgó nemzetőrök egyike sem írja, hogy találkozott volna vele, holott ebből az alakulatból öten is megírták a maguk beszámolóját az alsó-ausztriai hadjáratról. Nem volt ott a Kosztolányi-dandár soraiban sem, mert a dandárparancsnok hadijelentésében nem találkozunk a nevével.

⁵² A hidak felrobbantására, illetve eltorlaszolására vonatkozó levelezést lásd MNL OL Görgey-lt. b/12/3. fasc. és b/4. és b/6. fasc. Vö. *Görgey* 1988. I. 195–196. o.

⁵³ *Görgey* 1988. I. 198. o.

⁵⁴ KLÖM XIII. 289. o.

⁵⁵ MNL OL Vegyes. 9. doboz. Gépelt másolatát lásd HL 1848-49. 2/471. Közli: KLÖM XIII. 296–298. o., a vonatkozó rész: 297. o.

⁵⁶ KLÖM XIII. 306. o.

⁵⁷ Kazinczy Lajos Kossuth Lajosnak. Enzersdorf, 1848. október 30. MNL OL OHB 66. doboz. Iktatlan iratok, dátum szerint. Közli: *Hermann* 2003. 148. o.

*Az 1–2. (2–3.) utászzászlóalj megszervezése*⁵⁸

Mint láttuk, Kosztolányi Móric már november 1-jén arról értesített egy kinevezett hidásztisztet, hogy a feldunai hadtest utászkarának szervezésével Kazinczyt bízták meg.⁵⁹ Miután Görgei ugyanezen a napon lett a feldunai hadtest/hadsereg⁶⁰ fővezére, valószínűsíthető, hogy maga a kinevezés tőle származott, azaz, ez volt az egyik első fővezéri intézkedése. Feltevésünket alátámasztja az a tény, hogy bár Kazinczy már októberben utászkarai szolgálatot (is) ellátott, kinevezésére vonatkozó korábbi adatunk nincs; s Kossuth fentebb idézett október 26-ai megjegyzése az utászok hiányáról szintén arra utal, hogy az utászkar formális megszervezése valóban csak Görgei kinevezését követően vette kezdetét.

Az előzményekhez tartozik még, hogy november 4-én Görgei utasította Fuchs hadnagyot, miszerint másnap reggel 9-kor az alatta álló 50 bányással jelentkezzen a vízi kaszárnyánál (Wasser Caserne) Calzada századosnál.⁶¹ Ugyanezen a napon Csány Lászlónak szóló levelében az „építészeti kari zászlóalj alakítására” Kazinczy parancsnoksága alá mesterembereket kért besoroztatni.⁶²

A schwechati csatát követően Kazinczy november 2-án javasolta az időközben a feldunai hadsereg főparancsnokává kinevezett Görgeinek, hogy állítsanak fel egy utásziskolát.⁶³ Valószínűleg ő kezdeményezte Görgeinél az eddig csak alkalmilag összeállított utáskülönítmény szabályos zászlóaljja szervezését is. Görgei ugyanis november 5-én kérte Kossuthot, hogy a nagy hiányt, melyet egy építész zászlóalj nem léte a seregénél eddig is okozott, azáltal pótolják, hogy Kossuth engedélyezze „ezen elkerülhetetlenül szükséges zászlóalj mielőbbi alakítását annál inkább...”, mivel ez már most is a Győr városa határában elkezdendő sáncolásoknál működhetnék, s sok ki nem jelezhető nehézségeket eloszlatathatna.⁶⁴

Kossuth még aznap írott válaszában helyeselte az utászkar felállítását, s egy őrnagy zászlóaljparancsnokként való előterjesztését Görgeire bízta. Ezzel a levélváltással vette kezdetét a feldunai hadsereg utászkarának megszervezése.⁶⁵

Ugyanezen a napon, november 5-én Görgei kiáltványt adott ki a feldunai hadsereg műszaki szakcsapatainak létrehozása tárgyában:

A felállítandó magyar honvéd építészkar (Pionier-Corps) érdekében felszólíttatnak Pozsony város és az egész szomszéd vidék mindennemű kézművesei, ú[gy] m[int]: építészek és kőművesek, asztalosok és ácsok, lakatosok és kovácsok, általában minden,

⁵⁸ A témát korábban rövidebben, Römer Flóris személyére koncentrálni feldolgoztam. Lásd *Hermann* 2015. 224–232. o.

⁵⁹ Kosztolányi Móric Szeles Józsefnek. Pozsony, 1848. november 1. Kosztolányi-lev. kv. No. 185.

⁶⁰ A korabeli iratokban mindkét formula előfordul. Tekintettel arra, hogy 1848. november közepétől december végéig a létszám 25-28 000 fő között ingadozott, ebben az időszakban indokoltabb a feldunai hadsereg elnevezés használata; december végétől pedig, amikor a komáromi erőd helyőrségének átadott csapatok kiválása miatt a létszám 18 000 főre csökkent, majd pedig a Perczel-hadtestnek történő újabb alakulat-átadások miatt tovább csökkent, feldunai hadtestnek indokolt nevezni.

⁶¹ MNL OL Görgey-lt. Hadparancs jkv. No. 31.

⁶² MNL OL Csány-ir. BIK No. 389. Közli: *Hermann* 1998a. 115. o.

⁶³ MNL OL Görgey-lt. b/31. fasc. Iktatókönyv. No. 45.

⁶⁴ MNL OL Görgey-lt. Hadparancs jkv. No. 38., közli: *Hermann* 2001. 80–81. o.

⁶⁵ MNL OL Görgey-lt. b/11. fasc. közli: *Hermann* 2001. 83. o. Lásd még MNL OL Görgey-lt. Iktatókönyv No. 47. Kazinczy utóbb az aradi haditörvényszék előtt azt mondta, hogy az utászzászlóalj felállításával a hadügyminisztérium bízta meg. *Katona* [é. n.] 449. o.

az építés körül jártas honpolgárok, nemkülönben mindennemű, itt különösen ki nem tett kézművesek, – hogy hazájukat az annyira szükséges magyar katonai építészkar roppant fontosságú ügyében szolgálni siessenek.

Hasonlóan felszólíttatnak minden, a régi hadseregben szolgált pionierok, sappeurök, mineurök [utászok, árkászok, aknászok] és minden egyéb nemű technikai testületeknél szolgált katonai egyének.

Az ajánlkozó hazafiak jelentkezzenek a tábornoki irodába: Primási palota, 1-ső emelet, Calzada kapitány úrnál naponként reggeli 8 órától 11-ig.

Nemkülönben felszólíttatnak minden szülék, kik ép fiaikat a haza szolgálatára szánni készek, hogy azokat (18-dik korévüktől fölfele) ugyanezen honvéd építészkar közé hadfiakul a megnevezett helyre Calzada kapitány úrhoz beküldjék. A jelentkezendő ifjak azonnal hadfi zsoldot kapnak.⁶⁶

Ugyanígy felhívást adott ki a hadsereghez „hogy minden egyén, mely az Ausztria Pionier oskolába valami hadi intézetbe nevelkedett”, jelentse magát a hadsereg vezérkari irodáján Kazinczy Lajos századosnál.⁶⁷

Kosztolányi Móric őrnagy ezek alapján már november 7-én felszólította a dunántúli önkéntes mozgó nemzetőrség 2., 3. és 4. zászlóalját, hogy „az építészeti kar alakítására... a kőműves, ács, molnár, kovács, lakatos, asztalos mesterséget tudó vitézek” közül ajánlkozók jelentkezzenek aznap délután 2 órakor nála, a Grassalkovich-palota udvarán, s onnan a szemlét követően a vízi kaszárnyába fogják átvezetni őket.⁶⁸

November 7-én Csány László a „hidászkar alakítása tárgyában” intézett levelet Imrédy Lipót Moson, Halasy Ede Komárom megyei, és Szabó Kálmán Győr városi kormánybiztoshoz. Halasy november 9-én válaszolt: „Komáromból nem küldhet ács- és más mestereket.”⁶⁹

November 11-én Lázár György vezérőrnagy, a feldunai hadsereg egyik hadosztályának parancsnoka utasította Kosztolányit, hogy terjessze fel a dandárjából a honvédzászlóaljokhoz, a lovassághoz, az utászkarhoz, a tüzérséghez, illetve a szekeresekhez átlépni szándékozók számát. A négy zászlóaljból összesen 1322 fő jelentkezett, közte testületileg a 4. (somogyi) zászlóalj közel 700 főnyi állománya. Az 1. zászlóaljból 68 fő jelentkezett a honvédekhez és 24 a lovassághoz; a tüzérséghez és a szakcsapatokhoz jelentkezettek zászlóalj szerinti megoszlása nem ismert.⁷⁰

November 14-én Görgei azért adott ki napiparancsot, mert arról értesült, hogy az utász képzettségű személyeket parancsnokaik nem engedték jelentkezni a honvéd utászkarba. „Miután ez egyenesen a kiadott parancs ellen van, köteles mindenki szoros felelőség terhe alatt a jelentéseiket az érintett zászlóaljhoz átküldeni de újólá a vitézek közt ki

⁶⁶ Nyomtatvány. MNL OL 1848–49. és emigrációs nyomt. d. sz. és H 147. 1848–49. nyomt. d. sz. Magyar és német nyelven.

⁶⁷ *Csapó – Jánosi – Hermann* 1998. 28. o. Külön, részletesebb nyomtatványként lásd MNL OL 1848–49. és emigrációs nyomt. 14. csomó. 144. pallium. d. n. Javított fogalmazvány. MNL OL Görgey-lt. b/1. fasc. „100 Exemplar”.

⁶⁸ Kosztolányi-lev. kv. No. 200.

⁶⁹ MNL OL Csány-ir. FIK No. 49–51., BIK No. 468.

⁷⁰ Kosztolányi Móric a Hadosztályparancsnokságnak. [Pozsony,] 1848. november 11. Kosztolányi-lev. kv. No. 211.

is hirdetni. Ki-ki hazáját szereti és mint mester, ahol tetemes szolgálatot tenni képes, mielőtt [mielőbb] jelen[t]kezzék.”⁷¹

Kazinczy nem volt elégedett a létszám növekedésével, ezért november 17-én felhívást intézett a pozsonyi mesteremberekhez:

Polgárok!

Néhány napja már, hogy a közönség elé bocsájtattott, miszerint az első magyar utász zászlóalj alakuland. – A hon felkérde [!] fiait az öszvesereglésre, s ezek jöttek is, – de nem oly számmal, mint azt a szenvedő anya emlőin nevelt gyermekeitől reménylette.

Mit haboztok? mire vártok, ti pozsonyi ügyes hajósok! ácsok! molnárok! kőművesek! kovácsok! lakatosok!

Itt az alkalom! mutassátok meg, hogy magyarok vagytok! jöjjetek, győzzük le a nehézségeket, teremtsünk szeretett hazánknak utász zászlóaljat, mely minden várakozásnak megfeleljen! és magát vitéz seregünk működésénél hasznossá tegye. Jertek tehát, jertek! ti mesterlegények! a hon megjutalmazza gyermekét, ki kötelességét teljesíti! ellenben Isten átka és mennyköve sújta [!] az árulót, és azt, ki honától megtagadja segédkezését!

Felpézn 20 p. ft. a vízi kaszárnyában, az első utász zászlóalj irodájában fogad benneket.

Pozsonyban, november 17-én 1848.

Kazinczy Lajos százados⁷²

November 21-én Kazinczy már Győrben adta ki újabb felhívását, amely szerint

Hogy ezen utászkar rendeltetésének a legrövidebb idő alatt kellőleg megfeleljen, szükséges, miszerint ezen kar az utász, árkászi, hidászi és aknási szolgálatra egyiránt alkalmaztathassék. – Világos tehát, hogy annak alakulása szakértő katonai és polgári, nem különben vízi és bányász mérnökök, (Hydrotekten und Markscheider); más részről mindenféle kézművesek és mesterségeket űző egyének hazafiúi lelkesedés szülte hozzájárulások által létesíthető. – Így az ács, molnár, hajós, halász, rőzse- és kosárfonó: a hidászi szakhoz; – a kőfaragó, tóásó és utcakövező: az árkászi szakhoz; – a bányász és kútásó: az aknási szakhoz; és végre a kőműves, kovács, lakatos, asztalos, esztergályos, keréjkártó [sic!], bognár, kádár, kötélverő, kéményseprő, cserépfödő és mindenféle nehezebb gyári munkával foglalkozók: az utász szakhoz alkalmasok és szükségesek.⁷³

Görgei november 7-én jelentette a hadügyminisztériumnak, hogy az utászosztag rendkívül sürgős felállításával Kazinczyt bízta meg, „aki az osztrák utásziskolában képezte-tett, s minden arra szükséges ismerettel tökéletesen rendelkezik.” Kazinczy képességeinek hosszas dicséréte után kérte annak mielőbbi őrnagyi kinevezését.⁷⁴ Mivel ez nem történt meg, Görgei november 24-én megismételte kérését. „Kazinczy – őrnagy” – válaszolta Kossuth november 27-én.

November 9-én Görgei megküldte az OHB-nak Kazinczy jelentését, „melyben az utászati kart illető terv részleteit megrostálás végett hozzám beküldötte”, s kérte, hogy

⁷¹ *Csapó – Jánosi – Hermann* 1998. 28. o.

⁷² Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Nyomtatványgyűjtemény.

⁷³ Kazinczy felhívását fényképmásolatban közli: *Rózsa – Spira* 1973. 241. o.; *Pásztor* 1979. 69. o.; *Zsupos* 2014. 388. o.

⁷⁴ MNL OL Görgey-lt. Hadparancs jkv. No. 63/b. November 11-én Görgei kérte Kossuthot, hogy a fölösle-ges bábolnai lovakból egyet Kazinczynak adasson át. Görgei Artúr Kossuth Lajosnak. Pozsony, 1848. november 11. MNL OL OHB 1849:2823. Közli: KLÖM XIII. 450. o.; *Hermann* 2001. 95–96. o.

az OHB mielőbb közölje vele erre vonatkozó határozatát. Ő maga teljes pártolásra méltónak” minősítette azt. (A terv eredetijét nem ismerjük.⁷⁵) November 14-én Kazinczy Csányhoz is beadta tervét „egy utászkar alakítása iránt.” Csány november 18-án azt írta róla Görgeinek, hogy ha ő is pártolja, elküldi az OHB-nak.⁷⁶

Kazinczynak komoly pártfogója akadt még a győri erődítési munkálatokat irányító Kollmann József ezredes személyében is. November 24-én Kossuthhoz intézett jelentésében a következőket írta: „E munkálatok nagy kiterjedése, s ezeknek szükségelt mielőbbi bevégzése, nemkülönben az egész karnak kiegészítése, s így praktikus kiképzése kívánatossá teszi, hogy ezen zászlóalj mindenben, mi kiegészítése előhaladását eszközölheti, támogattassék. – Azért ezen már alakult zászlóalj mielőbbi kiegészítése és a szükségelt célra vezető eszközöknek megszerzésében a költségeknek nem kímélése az, mit Elnök úrnak figyelmébe ajánlani bátor vagyok.” Közölte, hogy tudomása szerint Kazinczy az utászászlóalj díjazását illető tervét már benyújtotta, s erről minél előbb határozni kellene, „mert csak jobb díjazás mellett lehet az elkerülhetlen szükségelt mestereket és mesterlegényeket, továbbá az őrmesteri állomásokra technikusokat, mérnököket megnyerni, – mint azt már felemelt díjazás mellett Kazinczy százados úrnak többeknél elérni sikerült.” A zászlóalj kiegészítését illetően azt javasolta, hogy „a Pesten alakulandó századok utászai ide áttéssenek a fenn előadott okok miatt, ezáltal azt nyeri a hon, hogy seregénél egy praktice működő utászászlóalj leszen, addig, míg a fővárosban teoretikus kiképzéssel foglalatostkodhatandának az egész kar érdekében az ott munkáló urak.”⁷⁷

Kossuth november 7-én, pozsonyi tartózkodásának utolsó napján kinevezte az első négy utászszázad tisztikarát, századonként egy-egy századost és főhadnagyot, és két hadnagyot, számfeletti főhadnaggyá pedig Alois Mück hadnagyot, aki korábban Görgei tiszáninneni önkéntes mozgó nemzetőri táborának hidásztisztje volt.⁷⁸

<i>1. utászszázad</i>	<i>2. utászszázad</i>	<i>3. utászszázad</i>	<i>4. utászszázad</i>
Alfons Calzada százados	Kiss Ferenc százados	Soupper Sándor százados	Pusztelnik Alfréd százados
Karl Wehle főhadnagy	Butz Károly főhadnagy	Fuchs Károly főhadnagy	Krucsay Sándor főhadnagy
Rochlitz Béla hadnagy	Malmal Eduárd hadnagy	Langer Izidor hadnagy	Usnul Károly hadnagy
Ferdinand Ulbrich hadnagy	Zsigmondy Gusztáv hadnagy	Waiss Vimos hadnagy	Fromberg Róbert hadnagy

A négy kinevezett százados mindegyike (Alfons Calzada, Soupper Sándor, Kiss Ferenc, Alfred Pusztelnik) a szabadságharc végéig kitartott a honvédsereg kötelékében.

⁷⁵ MNL OL Görgey-lt. Hadparancs jkv. No. 78., közli: *Hermann* 2001. 89. o.

⁷⁶ MNL OL Csány-ir. BIK No. 626., FIK No. 231. Utóbbit közli: *Hermann* 1998a. 147. o.

⁷⁷ Kollmann József Kossuth Lajosnak. Győr, 1848. november 24. MNL OL OHB 1848:3881. Közli: *Hermann* 1998b. 197–198. o.

⁷⁸ Kimutatás a Kossuth által megerősített kinevezésekről, Görgei aláírásával. MNL OL HM Ált. 1848:9538. [8017/nő.] Vö. uo. 1849:10 623.; Az 1848. november 14. és 1849. április 5. közötti kinevezések listája. A kinevezéseket november 22-én tette közzé a hadügyminisztérium, együtt a Pesten szerveződő utászászlóalj első tiszti kinevezéseivel. *Közöny*, 167. sz. (1848. november 24.) 793. o.

Calzada 1836 és 1839 között a tullni utászkarai iskolában tanult, ezt követően gyalogostizti szolgálatot teljesített.⁷⁹ Kiss Ferenc az olmützi katonaiskolán végzett, 1844-től a 34. gyalogezredben szolgált, ahol 1848 őszén századossá léptették elő.⁸⁰ Pusztelnik szintén Tullnban tanult, 1846-ig a sorjyalogságnál szolgált.⁸¹ Soupper Sándor szintén Tullnban végzett (1839 és 1842 között járt oda), majd a sorjyalogságnál szolgált 1847-ig, amikor kilépett a hadseregből. Az utászokhoz honvéd táborkari századosként került. Itteni karrierje viszonylag rövid lehetett, mert a továbbiakban dandár-vezérkari tiszt volt.⁸²

A főhadnagykok közül Butz Károly Olmützben végzett, majd hadnagyként szolgált a 39. gyalogezredben, az utászokhoz az ezred gránátos osztályának hadnagyaként került.⁸³ Fuchs Károly bányahivatalnok volt korábban, s ő volt az egyik elsőként kinevezett utásztiszt még 1848 októberében.⁸⁴ Krucsay Sándor szintén Tullnban végzett, az utászkarhoz a 60. gyalogezred hadnagyaként került.⁸⁵ Wehle Károly a bécsi Műegyetemen végzett technikai tanulmányokat.⁸⁶

A hadnagykok közül Fromberg Róbert polgári mérnöként került a testülethez.⁸⁷ Malmay Ede/Eduárd a Gömör megyei önkéntes nemzetőrzászlóalj tisztje volt.⁸⁸ Langer Izidor a bécsi műszaki főiskolán,⁸⁹ Rochlitz Béla a bécsi Műegyetemen végzett.⁹⁰ Ferdinand Ulbrich 1833 és 1840 között az 5. tüzérezrednél volt hadapród.⁹¹ Usnul (később Uznay) Károly szintén a bécsi műszaki főiskolán végzett, 1845-től mérnök volt az Első Magyar Középponti Vasútnál.⁹² Waiss Vilmos a müncheni műszaki főiskolán végzett, s Usnulhoz hasonlóan mérnök volt az Első Magyar Középponti Vasútnál.⁹³ Zsigmondy (Sigmondy) Gusztáv a bécsi műszaki egyetemen tanult, s mérnökgyakornokként került a testülethez.⁹⁴

Mint a fentiekből is látszik, a kinevezettek egynegyede Tullnban tanult, ketten Olmützben végezték a katonaiskolát, a polgáriak nagyobb része pedig műszaki tanulmányokat folytatott, s mérnöként volt alkalmazásban. Azaz, a szakmai alapokra nem lehetett panasz.

December 22-én Görgei 13 tisztet nevezett ki az újonnan alakuló 2. utászzászlóaljhoz, december 16-ától számítva ranggal és illetményel.⁹⁵

⁷⁹ *Bona* 2015. I. 216. o.

⁸⁰ *Bona* 2015. I. 359. o.

⁸¹ *Bona* 2015. II. 482. o.

⁸² *Bona* 2015. II. 519. o.

⁸³ *Bona* 2008. I. 223. o.

⁸⁴ *Bona* 1998. I. 431. o.

⁸⁵ *Bona* 2008. I. 615. o.

⁸⁶ *Bona* 2009. II. 552. o.

⁸⁷ *Bona* 2008. I. 367–368. o.

⁸⁸ *Bona* 1999. II. 437. o., kibővítve: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Bona-bona-tabornokok-torzstisztek-1/hadnagykok-es-fohadnagykok-az-184849-evi-szabadsagharcban-2/m-12C9/malmay-majmay-ede>.

⁸⁹ *Bona* 2009. I. 12. o.

⁹⁰ *Bona* 2009. II. 274. o.

⁹¹ *Bona* 2009. 491. o.

⁹² *Bona* 1999. III. 397. o.

⁹³ *Bona* 2009. 549. o.

⁹⁴ *Bona* 1999. III. 529. o., kibővítve: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Bona-bona-tabornokok-torzstisztek-1/hadnagykok-es-fohadnagykok-az-184849-evi-szabadsagharcban-2/zs-2335/zsigmondy-sigmondy-gusztav>.

⁹⁵ MNL OL HM Ált. 1849:3553. A kinevezések csak a *Közlöny*, 38. sz. (1849. február 25.) számában jelentek meg, a 131. oldalon.

<i>Név</i>	<i>Előző rang</i>	<i>Új rang</i>	<i>Korábban</i>
Krucsay Sándor ⁹⁶	főhadnagy	százados	
Beke Gyula	főhadnagy	százados	
Ernst Girten	főhadnagy	százados	
Kornis Pál ⁹⁷	hadnagy	főhadnagy	
Böhm Károly	hadnagy	főhadnagy	
Waiss Vilmos	hadnagy	főhadnagy	1. utászzászlóalj
Fromberg Róbert	hadnagy	főhadnagy	1. utászzászlóalj
Ulbrich Ferdinánd	hadnagy	főhadnagy	1. utászzászlóalj
Fornet Kornél	őrmester	hadnagy	
Robert Kauszler ⁹⁸	őrmester	hadnagy	
Langhoffer Sándor	őrmester	hadnagy	
Karl Eichsberger	őrmester	hadnagy	
Markusovszky Gusztáv	őrmester	hadnagy	

Az újonnan századossá kinevezett Beke Gyula a bécsújhelyi katonai akadémián, majd a kézdívásrhelyi katonaiskolában tanult, s határőr hadnagyként került az utászokhoz.⁹⁹ Ernst Girten szintén Bécsújhelyen tanult, majd gyalogostiszti szolgálatot teljesített a 2. gyalogezredben.¹⁰⁰ Böhm Károly 1848 előtt hadnok a Budai Főhadparancsnokságon.¹⁰¹ Kornis Pál 1848 előtt ügyvéd volt,¹⁰² Fornet Kornél a pesti egyetemen végzett mérnök-ként.¹⁰³ Karl Eichsberger és Langhoffer Sándor előélete nem ismert. Kauszler mérnök volt.¹⁰⁴ Markusovszky Gusztáv nevelő volt.¹⁰⁵ Eredetileg a honvédekhez akart beállni, és Kazinczy szólította fel, hogy Győrött vegyen részt a télen át tartandó utászi előadásokban, mert ha netalán áttennék a honvédekhez, ott is hasznát veheti.¹⁰⁶

Mint látszik, a második körös kinevezéseknél már kevésbé vették szigorúan a műszaki képzettséget.

Nem szerepel sem az első, sem a második körben kinevezett századosok között Lázár Vilmos, a későbbi aradi vértanú neve. Lázár 1833 és 1844 között a cs. kir. sorgyalogság-

⁹⁶ A szövegben tévesen Karcsey.

⁹⁷ Kornis utásztiszti kinevezését már november 18-án közzétette a hadügyminisztérium. Lásd *Köz-
löny*, 163. (1848. november 20.) 778. o.

⁹⁸ A szövegben tévesen Gauszler.

⁹⁹ *Bona* 2015. I. 181. o. Nem azonos a Budapesten szerveződő 1. utászzászlóaljhoz kinevezett azonos nevű, korábban a cs. kir. 2. (Sándor) gyalogezredben szolgáló Beke Gyulával. *Bona* 2008. I. 154–155. o.

¹⁰⁰ *Bona* 2008. I. 392. o.

¹⁰¹ *Bona* 2015. I. 208. o.

¹⁰² *Bona* 2008. I. 578. o.

¹⁰³ *Bona* 2015. I. 266. o.

¹⁰⁴ *Bona* 1999. II. 186. o.

¹⁰⁵ *Bona* 2009. II. 66. o.

¹⁰⁶ MNL OL HM Ált. 1849:8870. A zászlóalj visszavonulása után az alakulat többnyire honvédi szolgálatokat végzett. Markusovszky (3. utászzászlóalj) ez okból 1849. április 2-án kérte a hadügyminisztériumot, hogy helyezték át a honvédekhez. A minisztérium ezt április 3-án – a honvédtiszti állomások betöltöttségére hivatkozva – visszautasította.

nál szolgált, hadnagyként lépett ki, majd az Első Magyar Középponti Vasútnál volt pénztáros. Eredetileg a győri 39. honvédszászlóalj főhadnagyává nevezték ki, majd november 13-án onnan tették át századosi rangban a tartaléknak szánt 13. honvédszászlóaljhoz. Haditörvényszéki vallomása szerint öt-hat nappal a főhadnagyi kinevezését követően Ordódy Kálmán őrnagy ajánlatára került az utászkarhoz,¹⁰⁷ ami kevésbé valószínű, mert Ordódy október 24-étől a Balthasar Simunich altábornagy dandárja elleni harcokban vett részt.¹⁰⁸ Egyébiránt tudjuk, hogy Lázár november 4-én utazott Győrbe a 39. honvédszászlóaljhoz, azaz csak ezt követően kerülhetett át az utászkarhoz.¹⁰⁹ Hogy a dolog még bonyolultabb legyen, Ordódyt szeptember 24-én valóban a 13. honvédszászlóalj őrnagyává nevezték ki, de Lázár akkor még nem volt honvédtiszt. Annyi bizonyos, hogy Lázár december elején már az utászkornál volt, ugyanis Szabó Zsigmond alezredesnek, az 5. hadmegye parancsnokának a 39. honvédszászlóalj tisztikaráról felterjesztett kimutatásában már így szerepel: „Utászkarhoz kapitánynak neveztetett ki.”¹¹⁰

November 8-án Görgei átküldte Csánynak az utásztisztek kérelmét azzal a megjegyzéssel, hogy havi 10 forintnyi törlesztés mellett, legalább 50 forint előleget utalványozzon számukra.¹¹¹ November 9-én Calzada, Butz és Rochlitz ruházatot kértek a katonák számára, s tiszteket terjesztettek fel kinevezésre.¹¹²

Az első tiszti kinevezések még négyszázadnyi alakulathoz történtek. Miután a cs. kir. hadseregben mind a hat-, mind a négyszázados utászsászlóaljra volt példa, nem világos, hogy Kazinczy eleve csak négyszázadnyi zászlóaljat akart alakítani, vagy felvetődött benne, hogy a későbbiekben hat századosra bővíti az alakulatot. Úgy tűnhetne, hogy a helyzet inkább az előbbi lehetett, hiszen a másodikként felállított zászlóaljat is csak négy század alkotta. Ugyanakkor a november 19-én a zászlóalj szükségleteivel kapcsolatban felterjesztett, alább ismertetendő kimutatás alapján az utóbbi, azaz a hat százados modell tűnik valószínűbbnek, ebben ugyanis az alakulat kétharmadának vadászkarabélyokkal történő felfegyverzéséről volt szó, ami csak hárommal osztható századszám esetén volt megvalósítható; s maga az 1287 főnyi tervezett létszám is hatszázados alakulatra enged következtetni.

Görgei november 3-án szólította fel Pozsony város hatóságát, hogy „minden a városban található vásári vagy más fabódék úgy elkészíttessenek, hogy azokat az általam kiküldött Kazinczy kapitány rendelkezése alá bocsátva”, minél előbb fel lehessen állítani a szolgálatban lévő csapatoknak „a szakadó eső ellen” való megóvására.¹¹³ November 5-én azonban kénytelen volt jelenteni Kossuthnak, hogy „ámbar ezt teljesíteni a megnevezett hatóság ígéré, s Kazinczy százados részéről a munkások ki is állítottak, mégsem lehetett a szenvedő seregen segíteni, mert a hatóság elfeledé rendelkezéseit gyökeresen teljesíteni.” Hiába folyamodott Újházi László pozsonyi kormánybiztoshoz, „célét érni minden rendeletek dacára sem lehetett, mert a tulajdonos legényét, ki ezen bódék összeraká-

¹⁰⁷ *Katona* [é. n.] 390. o.

¹⁰⁸ *Bona* 2015. II. 389. o.

¹⁰⁹ Lásd erre feleségének, Reviczky Máriának Pozsonyban, 1848. november 4-én írott levelét sógornőjéhez, Lázár Mathildhoz. Magyar fordításban közli: *Dinyés* 2004. 33–36. o.

¹¹⁰ Közli: *Hermann* 1998b. 215. o. Vö. *Matolai* 1883. 39–40. o.

¹¹¹ MNL OL Görgey-lt. Hadparancs jkv. No. 74.; MNL OL Csány-ir. BIK No. 429. Közli: Hermann 1998a. 124. o.

¹¹² MNL OL Csány-ir. BIK No. 427.

¹¹³ MNL OL Görgey-lt. Hadparancs jkv. No. 25.

sát egyedül érti, elbújtatta.” Ezért „a szenvedő sereg nevében” kérte Kossuthot, intézkedjen, „hogy a kérdésben forgó bódék az ahhoz érték által Kazinczy százados úrnak holnap reggeli 7 órákor kiadassanak.”¹¹⁴ Ezen a napon Csány is hasonló értelmű rendeletet küldött a városi hatóságnak.¹¹⁵

November 6-án Görgei utasította az utászzászlóalj parancsnokságát, hogy Krucsay Sándor hadnagy vezetésével minden ácsot, egy jó dobost, továbbá egy, a kiképzésben járatos magyar, német és szlovák nyelven tudó altisztet, 10 alkalmas közlegényt kocsi-kon küldjön Pozsonyba, emellett a hadnagyra bizza rá valamennyi, az utászkaritudo-mányra vonatkozó könyvet. A legénység jelentkezzen Alfons Calzada főhadnagynál a Vizi kaszárnyában. Ezeket az utászkarhoz vezénylik, mert ott csak azokat alkalmazzák, akik ehhez megkapták a megfelelő oktatást.¹¹⁶ December 12-én Kazinczy Győrből írott levelében kérte a Magyar Tudós Társaságot, hogy a zászlóalj iskolája számára küldje meg a Társaság által kiadott Magyarország-térképet.¹¹⁷

November 9-én jelentkezett az utászkarba Rómer Flóris bencés szerzetes-tanár, a későbbi neves régész-történész, s november 13-án fogalmazta meg azt a felhívást, amely aztán a *Pressburger Zeitung* november 15-i számában látott napvilágot. Ebben volt diákjait arra szólította fel, hogy kövessék az ő példáját, s jelentkezzenek az alakuló utászkarba. Arra is hivatkozott, hogy a máris komoly elismerést aratott magyar honvédtüzérség „eddigé legnagyobbbrészt fiatal diákokból állott.” Ha a kollégiumok megvolnának, nem lenne szükség felszólításra, hiszen a diákok bizonyára seregesen követnék. „Most azonban a szabadság bajnokai számára állnak készen a tantermek, akadémiánk kaszárnyává alakult át, és Isten tudja, mikor kezdődnek megint az előadások.” Majd egy praktikus érvet fogalmazott meg: „Hogyha azonban lekötelezetésünk három esztendeje alatt mégis hasznosat tanulni, magatokat a matematikai és gépészeti tudományokban kiképezni akarjátok, kövessétek az én példámat!” Azaz, Rómer azzal érvelt, hogy az utászkaritudo-mányok gyakorlati megtanulását teszi lehetővé. Ha ő egy altiszt állás kedvéért „otthagya a biztos tanszéket, hogy teljesen a haza szolgálatának szentelje magát, miért nem ragadnátok meg ti, határozott életpálya nélküli ifjak a legszebb alkalmat arra, hogy jobbat tegyetek, mint nyomorult filiszterek módjára az unalomtól és tétlenségtől megpenészesedjete.” Rómer tehát egyszerre érvel azzal, hogy az utászkaritudo-mány szolgálata hazafiúi kötelesség, mint azzal, hogy ez egyben a diákok számára az idő hasznos eltöltését is jelenti. Tanulságos az aláírás: „Dr. Római, azelőtt a természettan tanára, őrmester a 2. században.”¹¹⁸

November 19-én Kazinczy Pozsonyból terjesztette fel zászlóalja szükségleteinek jegyzékét. Ebből kiderül, hogy 1287 főre tervezte a létszámot. A fegyverzetet az altiszteknél fűrész nélküli, a legénységnél fűrészszel ellátott utászkard, valamint az állomány körülbelül kétharmadánál (808 fő) rövid vadászkarabély alkotta volna. A jelentés szerint

¹¹⁴ MNL OL Görgey-lt. Hadparancs jkv. No. 53., közli: *Hermann* 2001. 81. o.

¹¹⁵ Csány-ír. FIK No. 25.

¹¹⁶ MNL OL Görgey-lt. Hadparancs jkv. No. 56.

¹¹⁷ Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára. Kézirattár. Régi Akadémiai Levéltár 19/1848. Másolatban: HL 1848–49. 58/11. Solymosi József szíves közlése.

¹¹⁸ Német eredetien lásd *Kumlik Emil*: Pozsonyi und der Freiheitskampf 1848/49. Die dreizehn Pressburger Märtyrer. Aulich – Batthyány – Jeszenák – Andere Pressburger Urteile. Pozsony–Budapest, 1905. 133–133. o. Nem egészen pontos magyar fordításban közli: *Kumlik* 1907. 49–50. o.

Kazinczy a brucki raktárban (nyilván még októberben) lefoglalt posztóból megkezdte az atillák varratását, de miután a lefoglalt mennyiség csak 181 atillára volt elegendő, további 4150 rőf posztót igényelt a szükséges atillák és nadrágok varratására, darabját 3,5 rőffel számolva. (Valójában az említett mennyiséggel számolva, a kért mennyiség kétszeresére lett volna szükség.) Szintén ebből a kimutatásból tudjuk, hogy a sapkák és a csákók zöld színűek lettek volna. Kazinczy szerint „mindazt, ami ezen zászlóalj tökéletes felszerelésére szükséges, legjobb lenne Győrbe megrendeltetni, hova alól írt sáncolások végett sietend, s ott magát a cél s mihamarább szerű [sic!] elkészítés végett az illetőkkel érintkezésbe hozhatná.”¹¹⁹

Kazinczy kimutatása a szükséges felszerelésről

Honvéd Utászkar, 1. zászlóalj.

Kimutatás a zászlóaljnak felszereléséről.

<i>A daraboknak száma</i>	<i>Megnevezve</i>
402	roda ¹²⁰ fejszék börtokkal
402	félkész ¹²¹ balták (Handhacken) ¹²²
402	ács bőrkötény
402	ásók
396	csákány
12	hosszú kard tiszti kardszíjjal, őrmesterek számára
72	hosszabbféle altiszti kard fűrész nélkül, kardszíjjal
1200	utászkard szíjjal együtt
798	töltényládák szíjakkal, 30 töltés számára
1284	borjúbőr tarisznyák egészen elkészítve
1200	kenyeres tarisznyák vászonból
1287	atilla
1287	foslány (Pantalons) ¹²³ szíjjal és magyar zsinórozással
1287	sapka
1248	nyakravaló
1248	köpenyeg
1200	pár fejes kesztyű (Fäustlinge) ¹²⁴

¹¹⁹ MNL OL Csány-ir. IBA No. 743. November 24-én Kollmann József ezredes is indokoltan vélte a Kazinczy által benyújtott igénylést. Kollmann József Kossuth Lajosnak. Győr, 1848. november 24. MNL OL OHB 1848:3881. Közli: *Hermann* 1998b. 197–198. o.

¹²⁰ Aprító.

¹²¹ Ti. félkezes.

¹²² Kézibalták.

¹²³ A foslány hagyományosan vászonból készült felső ruhát jelent, de a korabeli nyelvállapotban pantalló értelemben is szerepelt.

¹²⁴ Ujjatlan kesztyűk.

<i>A daraboknak száma</i>	<i>Megnevezve</i>	
84	pár altiszti kesztyű	
84	darab altiszti kardbojt	
808	vadászkurtály (Jäger Karabiner) ¹²⁵ szurony, tok és szijakkal	
1248	pár fejelt csizmák	
2568	pár változó (Wäsche) ¹²⁶	
1284	mellények (Leibel)	
1284	foszlányok	erős vászonból
1248	dolgozó nadrágok	

A felszerelés üteméről csak kevés adattal rendelkezünk. Lukács Sándor győri kormánybiztos november 26-án jelentette Csánynak, hogy „az utászokat most szerelem minden szükségesekkel.”¹²⁷ December 3-án azt jelentette Kossuthnak, hogy az utászkar felszerelését megkezdte, „s 10 nap múlva hatalmasan fel lesznek ruházva, – s minden számmal ellátva, a szerszámok legnagyobb részét már kezükhöz adtam.”¹²⁸ December 5-én hasonló értelmű jelentést küldött Kossuthnak.¹²⁹ Lukács közlései alapján hasonló tájékoztatást adott a hadügyminisztériumnak Szabó Zsigmond alezredes, az 5. győri hadmegye parancsnoka is.¹³⁰ Ennek ellentmond, hogy december végén Lázár György vezérőrnagy 1000 köpenyt küldött a Kazinczy Lajos vezette utászok felszerelésére, azaz, addig bizonyosan nem volt a legénységi állománynak köpenye.¹³¹ Lukács egyébként december 17-én felszólította a győri lakosságot, hogy nélkülözhető fejszéit és baltáit adja át az utászoknak; azaz, ekkor még a szükséges munkaeszközökből is hiány volt az alakulatnál.¹³²

Kazinczy november 11-én kérte Csányt, hogy a Pozsony városi hajdúk kardjait adják át utászainak. Pozsony város hatósága hidászkarri kardokat ajánlott; Csány november 11-én Kazinczyhoz utasította a hatóságot.¹³³ Kazinczy idézett november 21-i jelentéséből tudjuk, hogy a 72 altiszti kardot Pozsony városától ekkor már megkapta, de kardszija nélkül.¹³⁴ November 27-én Lukács Sándor jelentette Kossuthnak, hogy a polgári lakos-

¹²⁵ Vadász karabély. A vadászkarabély és a kurtály két különböző löfegyver forma (még ha Kazinczy a közölt kimutatásában ugyanannak veszi is), itt a karabély a helyes értelmezés. A kurtály huzagolt csövű precíziós lövész fegyver volt ebben az időben, semmiképpen nem műszaki feladatokat ellátó katonák kezébe való. (Kedves Gyula szíves közlése).

¹²⁶ Fehérnemű.

¹²⁷ Lukács Sándor Csány Lászlónak. Győr, 1848. november 26. MNL OL Csány-ir. NIBA d. sz. Közli: *Hermann* 1998b. 200–201. o.

¹²⁸ Lukács Sándor Kossuth Lajosnak. Győr, 1848. december 3. MNL OL OHB 1848:4511. Közli: *Hermann* 1998b. 209–210. o.

¹²⁹ Lukács Sándor Kossuth Lajosnak. Győr, 1848. december 5. MNL OL OB 1848:4728. Közli: *Hermann* 1998b. 211–212. o. Kossuth december 7-én Láhner Györgyhöz intézett levelét közli: KLÖM XIII. 677. o. Kossuth december 8-án a Görgeinek írott levelében bevethető erőként hivatkozott a Győrben lévő utászokra. Lásd KLÖM XIII. 679. o.

¹³⁰ Szabó Zsigmond a Hadügyminisztériumnak. Győr, 1848. december 8. MNL OL HM Ált. 1848:11262. Közli: *Hermann* 1998b. 217–218. o.

¹³¹ Kossuth Lajos Csány Lászlónak. Pest, 1848. december 30. Közli: KLÖM XIII. 926. o.

¹³² Közli: *Szávay* 1896. 405. o.; *Zsupos* 2014. 398. o. No. 148.

¹³³ MNL OL Csány-ir. BIK No. 464.; FIK No. 111.

¹³⁴ MNL OL Csány-ir. IBA No. 743.

ságtól begyűjtött kardokat az utászok számára tartja fenn.¹³⁵ Kazinczy még december végén is a fővárosból kért fegyvereket utászái számára. Kossuth közölte, hogy nincs fölösleges fegyver. „Hát hova lettek a győri fegyverek?” – kérdezte Csányt.¹³⁶ A fegyverzet hiányát bizonyítja, hogy az alakulat nem szerepelt a győri táborban lévő magyar csapatok összesített december 25-i kimutatásában, sem pedig az egyes dandárok állomány-kimutatásaiban.¹³⁷ A feldunai hadsereg Győrbe történt visszavonulását követően a zempléni önkéntes mozgó nemzetőrzászlóaljából átlépett Matolai Etele is azt írja emlékirataiban, hogy az alakulat „ásókkal és egyéb utászi eszközökkel” ugyan fel volt szerelve, de még nem volt fegyvere.¹³⁸

A létszám növekedéséről szintén csak töredékes adataink vannak. Amikor az alakulat november 19-én Győrbe indult, 794 fő volt a létszáma.¹³⁹ Kollmann József ezredes november 24-én Győrben kelt jelentése szerint a zászlóalj 800 alutászból áll, „ide nem számítva a jeles eredményeket ígérő tisztikart.” A legénységi állományról azt írta, hogy „az egész zászlóaljat megszemlélvén, azt olyan egyénekből láttam összeszerkesztve lenni, kiktől – merem állítani – azon célt, melyre egyesültek, remélem elérhetőnek.”¹⁴⁰ November 29-én a feldunai hadsereg hadrendje szerint a négy századból álló utászkar állománya 920 fő volt.¹⁴¹ Kazinczy aradi haditörvényszéki vallomása szerint a második, négy századból álló zászlóalj felállítására már Győrben került sor.¹⁴²

Lukács Sándor győri kormánybiztos december 3-án azt jelentette Kossuthnak, hogy az utászkarhoz eddig 180 mesterembert adott át a kiállított újoncokból.¹⁴³ Lukács december 5-i jelentése szerint a létszám ekkor már meghaladta volna az 1400 főt, azaz tíz nap alatt mintegy 600 fővel nőtt volna meg az alakulat állománya.¹⁴⁴ Ugyanakkor a feldunai hadsereg december 15-én kelt létszámkimutatása szerint viszont a létszám csak 1200 fő volt,¹⁴⁵ s a december 29-én készült hadrend szerint is csak 1190 fő, amiből hat század (960 fő) volt utász és két század (230 fő) árkász.¹⁴⁶

Az eltérésre magyarázatot adhat Szabó Zsigmond alezredesnek, az 5. győri hadmege parancsnokának december 8-ai jelentése. Eszerint az utászkar „nagyobb része az ide szállított újoncokból van összeszedve, hogy az már mintegy 1500 főből áll, kiket többnyire maga Kazinczy őrnagy úr választott ki engedelmem mellett, s noha nagy része mesteremberekből áll, mindamellett a kevésbé alkalmasok naponkint visszatorlat-

¹³⁵ Lukács Sándor Kossuth Lajosnak. Győr, 1848. november 27. MNL OL OHB 1848:4032. Közli: *Hermann* 1998b. 201. o.

¹³⁶ Kossuth Lajos Csányi Lászlónak. Pest, 1848. december 29. délután 1 óra. Közli: KLÖM XIII. 918. o.

¹³⁷ MNL OL Görgey-lt. b/47. fasc. (1848. dec. 25.) A kimutatásokat közli: *Hermann* 2000. 232–236. o.

¹³⁸ *Matolai* 1883. 40. o.

¹³⁹ MNL OL Vegyes. 10. doboz. A tiszáninneni önkéntes nemzetőri kerület iratai. 5. tétel. Úti levelek. No. 22. d. n.

¹⁴⁰ Kollmann József Kossuth Lajosnak. Győr, 1848. november 24. MNL OL OHB 1848:3881. Közli: *Hermann* 1998b. 197–198. o.

¹⁴¹ MNL OL Görgey-lt. b/47. fasc.

¹⁴² *Katona* [é. n.] 449. o.

¹⁴³ Lukács Sándor Kossuth Lajosnak. Győr, 1848. december 3. MNL OL OHB 1848:4511. Közli: *Hermann* 1998b. 209–210. o.

¹⁴⁴ Lukács Sándor Kossuth Lajosnak. Győr, 1848. december 5. MNL OL OHB 1848:4728. Közli: *Hermann* 1998b. 211–212. o.

¹⁴⁵ MNL OL Görgey-lt. b/47. fasc.

¹⁴⁶ MNL OL KPA 536.

nak.” Azaz, elképzelhető, hogy valóban 1400-1500 fő került az utászkarhoz, de a nem megfelelő képzettségük visszakérültek a honvédszászlóaljokhoz vagy huszárokhoz besorozandók közé.¹⁴⁷

A pozsonyi időszak és a győri sáncolás

Az alakuló utászkar pozsonyi tevékenységéről viszonylag kevés információval rendelkezünk. November 10-én Kazinczy azt jelentette Görgeinek, hogy a hídépítéshez szükséges anyagot sehol sem lehet felhajtani.¹⁴⁸ Ugyanezen a napon tudatta Csányval, hogy az „Oberufer [Förév] és Mukendorf [Szunyogdi] közti közlekedés helyreállítására a munkások meg nem jelentek.”¹⁴⁹ November 12-én Kazinczy megküldte a szándékolt pozsonyi hajóhíd tervét azzal a kéréssel, hogy azt Görgei áttanulmányozás után küldje a zászlóaljhoz.¹⁵⁰

November 10-én Csány László nyílt rendeletet adott ki Wehle Károly hidászkarri főhadnagynak „a hatóságokhoz és tulajdonosokhoz, hogy egy hídhoz szükséges szereket neki kiszolgáltassanak.”¹⁵¹ November 19-én pedig utasította Pozsony város hatóságát, hogy a pozsonyi híd tevéit szolgáltassa ki a városi levéltárból.¹⁵²

Az utászok konkrét alkalmazásáról a pozsonyi szervezés időszakában egyetlen adatunk van. November 16-án Görgei Csány Lászlótól kérte 300 munkás kirendelését „a Bécs felé vivő vasútnak bemetszésére”, Kazinczy Lajos százados parancsnoksága alá. „A vasútnak ezen bemetszése Pozsony város biztosságára legfőbb fontosságú” – írta.¹⁵³

Győr sáncolásáról a schwechati esatát követően döntött Kossuth és Görgei. Kossuth november 5-én arról értesítette az OHB-t, hogy a sereg két „támasz pozíciója” Pozsony és Győr lesz. Győr megerősítését maga Görgei javasolta. A munkálatok vezetésével a feldunai hadtest volt vezérkari főnökét, Kollmann József ezredet javasolta megbízni, s Kossuth elfogadta ezt a javaslatot is.¹⁵⁴

Ecker János győri polgár november 6-án jegyezte fel naplójába, hogy Győr 10 000 gyalogosból és 2500 lovasból álló helyőrséget kap, s ezért körül fogják sáncolni a várost. A sáncolásokkal megbízott tábornok (itt nyilván Josef Kollmann/Kohlmann ezredesre gondolt) már meg is érkezett. Az egyik városi tanácsos azt javasolta Kollmannnak, hogy a Rába és a Rábca felduzzasztásával árássa el a város környékét, mint 1809-ben a franciák akarták.¹⁵⁵ Lukács Sándor kormánybiztos november 8-án jelentette az OHB-nak, hogy Kollmann ezredessel megkezdték Győr megerősítését, 9-én 3000, 10-étől naponta 6-8000 ember vesz részt a sáncolási munkálatokban, s „Győr körülsáncolva hatalmasan

¹⁴⁷ Szabó Zsigmond a Hadügyminisztériumnak. Győr, 1848. december 8. MNL OL HM Ált. 1848:11262. Közli: *Hermann* 1998b. 217–218. o.; A december 7-ei, 15-ei és 23-ai kimutatásokat az újoncok elosztásáról lásd MNL OL HM Ált. 1848:11328., 11890., 12 424., 12 596., 12 755. Eszerint Moson, Sopron, Veszprém és Győr megyei, valamint Győr városi újoncok kerültek a 2. és 3. utászzászlóaljhoz.

¹⁴⁸ MNL OL Görgey-lt. Iktatókönyv. No. 151.

¹⁴⁹ MNL OL Csány-ir. BIK No. 461.

¹⁵⁰ MNL OL Görgey-lt. Iktatókönyv. No. 87.

¹⁵¹ MNL OL Csány-ir. FIK No. 92.

¹⁵² MNL OL Csány-ir. FIK No. 246.

¹⁵³ MNL OL Görgey-lt. Elnöki lev. No. 43., BIK No. 603. Közli: *Hermann* 1998a. 141. o.

¹⁵⁴ KLÖM XIII. 355. o. és MNL OL Görgey-lt. Hadparancs jkv. No. 48., eredeti tisztázata: MNL OL OHB 1848:2510., közli: KLÖM XIII. 356. o. és *Hermann* 2001. 82–83. o.

¹⁵⁵ *Ecker* 1973. 129. o.

fog hárommannyi erőnek imponálni”. A beérkező csapatok elszállásolásáról is célszerűen intézkedett, a legnagyobb 50-60 házat két napon belül laktanyává alakíttatja, hogy a katonaság folyton egy tömegben lakjon.¹⁵⁶

Ecker János feljegyzései szerint a sáncolási munkálatok kezdetben meglehetősen fejtelenséggel folytak: nem voltak irányítók, s a vidékről becsődített több száz munkás napokig tétlenkedett.¹⁵⁷ Lukács november 9-én adta ki első rendeletét a polgári lakosságnak a sáncolási munkálatokban való részvételével kapcsolatban,¹⁵⁸ amit aztán november 12-én és 14-én megismételt.¹⁵⁹ Ám a továbbiakból úgy tűnik, a lakosság nem túlzott lelkesedéssel viseltetett a földmunkák iránt. A kormánybiztos a városi tanács tagjait és a hivatalnokokat is felszólította, hogy példaadás végett személyesen vegyenek részt a sáncolási munkákban.¹⁶⁰ Lukács november 28-án már azzal fenyegette meg a sáncolásnál meg nem jelenő lakosokat, hogy nyilvánosságra hozza nevüket.¹⁶¹ A lakosság azonban továbbra sem lelkesedett a munkálatokban való részvételért.¹⁶²

Kollmann november 11-én küldött jelentést Kossuthnak a sáncolásokról. Eszerint összesen 5 ponton van szükség erődítési munkálatokra. A Duna-ág túloldalán két, a Rábca és a Kis-Duna között két, az Újvárosnál a Rába és a Rábca között két, a Rába jobb partján három váracst (négy- vagy ötszögű erődítményt) építenek, végül pedig a Győrből Gönyűre vezető úton található magaslatokat erősítik meg. Az öt pontból négyen már megkezdték a munkákat.¹⁶³ Lukács rendeleteiből tudjuk, hogy november 12. és 14. között a pinyédi erdőnél, 28-án az újvárosi temetőnél kellett volna a lakosoknak sáncolási munkára megjelenniük.¹⁶⁴

A tökéletesebb védelem érdekében a Marcal és a Rába Sopron megyei töltéseit is több ponton átszakították, ami miatt aztán Sopron megye tiltakozott az OHB-nál.¹⁶⁵ November 17-én Csány hallomás alapján arról írt, hogy „Győr erősítése célszerűen folytatatik”. Ugyanakkor figyelmeztette Kossuthot, hogy a Délvidékről felrendelendő erősítések nélkül az sem tartható hosszabb ideig.¹⁶⁶

November 18-án Görgői a sáncolások befejezésére Győrbe akarta küldeni az 1. utász-zászlóaljat, s aznap elrendelte, hogy legyen menetkészültségben, de aztán – nem tudni miért – elállt ettől a szándékától.¹⁶⁷ November 19-én Görgői intézkedett, hogy az immáron 794 főből álló zászlóalj november 20-án gőzhajón Győrbe induljon.¹⁶⁸ Ziehrer Géza emlékezése szerint az alakulat Gönyűig ment hajóval, majd onnan gyalog vonultak be Győrbe.¹⁶⁹

¹⁵⁶ Hermann 1998b. 181. o.

¹⁵⁷ Ecker 1973. 129–131. o.

¹⁵⁸ Közli: *Zsupos* 2014. 379. o. No. 128.

¹⁵⁹ Közli: *Szávay* 1896. 397., 399. o. és *Zsupos* 2014. 382–383. o. No. 130. és 132.

¹⁶⁰ *Szávay* 1896. 430. o.

¹⁶¹ Közli: *Szávay* 1896. 403. o. és *Zsupos* 2014. 362. o. No. 144.

¹⁶² Ecker 1973. 133–134. o.

¹⁶³ Kollmann József Kossuth Lajosnak. Győr, 1848. november 11. Közli: Hermann 1998b. 184–185. o.

¹⁶⁴ Közli: *Zsupos* 2014. 379., 382–383. o. No. 128., 130. és 132.

¹⁶⁵ Hermann 1998b. 194., 196., 217., 221., 223–224. o.

¹⁶⁶ Csány László Kossuth Lajosnak. Pozsony, 1848. november 17. Közli: KLÖM XIII. 481. o., Csány 1998.

II. 36. o.

¹⁶⁷ MNL OL Görgey-lt. Elnöki lev. No. 50. (kihúзва, helyette másik átirat ment el). Hadparancs jkv. No. 117. Közli: Hermann 1998a. 145. o.

¹⁶⁸ MNL OL Vegyes. 10. doboz. A tiszáninnenni önkéntes nemzetőri kerület iratai. 5. tétel. Úti levelek. No. 22. d. n.

¹⁶⁹ *Kumlik* 1907. 51. o.

November 29-én Görgei utasította Fuchs hadnagyot, hogy 47 árkászával Győrbe induljon, s ott jelentkezzen a győri sáncolásokat végző „Kazinczy utászkarai főparancsnoknál.”¹⁷⁰ December 1-jén Csány a Duna-gőzhajózási Társaság ügyvivőségét 27 utász Győrbe szállítására utasította.¹⁷¹

Kollmann november 24-én jelentette Kossuthnak és Görgeinek, hogy az utászzászlóalj megérkezett, s előző nap átvette a győri sáncmunkák végzését.¹⁷² November 26-án Görgeinek jelentette véleményét és tervét a hadseregek jelenlegi állásából Győrbe történő visszavonulásáról,¹⁷³ december 4-én pedig megküldte Győr és környéke térképét Görgeinek, amelyen az elkészült sáncolások láthatók.¹⁷⁴

November 30-án Lukács jelentette, hogy eddig 11 sánc készült el, a többi készen lesz december 4-ig.¹⁷⁵ Egy decemberi jelentéséből tudjuk, hogy végül összesen 13 sáncot építettek, a Dunán két hajóhidat vertek, amelyek közül december 3-án egy már készen volt.¹⁷⁶ December 17-én azonban még mindig a sáncokhoz szükséges fahordásra szólította fel a lakosságot.¹⁷⁷ December 20-ai jelentése szerint a Rábán és a Rábcán további három hajóhidat vertek, hogy egyik sáncból a másikba megkönnyítsék az átmenetet.¹⁷⁸

A sáncrendszerre aztán rövidesen szükség is lett, hiszen december 16-án megindult a Windisch-Grätz vezette cs. kir. főszereg támadása, s a támadó oszlopok éle december 19–20. körül már Győr környékére ért.

Görgei még december 17-én utasította Kazinczyt, hogy a Győrbe érkező gyalogságot a mosoni úthoz legközelebb eső, s a szigeten lévő objektumokba ossza el.¹⁷⁹ December 19-én, immár Győrben az „A” sáncban barakkok felállítását sürgette.¹⁸⁰ December 23-án utasította a 2. utászzászlóalj parancsnokságát, hogy egy megbízható altisztet küldjön a tűztoronyhoz, hogy az ott Jany őrmesterrel örködjön.¹⁸¹ Maga az utászzászlóalj a városban volt elhelyezve, az 1–3. (6–9) század az úgynevezett nagy, a 4. (10.) század a kis kaszárnyában. Ennek magyarázata az volt, hogy a parancsnokság szökésektől tartott, mivel az alakulat még nem volt felesketve.¹⁸² Az alakulat 1. századából Rochlitz Béla hadnagyot, Perczel Antal és Dobrovsky Sándor őrmestert december 21-én átvezényelték a Mednyánszky Sándor százados vezérletével alakuló győri száguldó (szabad-) csapatba.¹⁸³

Rómer Flóris életrajzírói szerint, amikor a feldunai hadsereg december 26–27-én kiűrtette Győrt, a parancsok (azaz Görgei) ottfelejtette a két utászzászlóaljat, s noha a cs.

¹⁷⁰ MNL OL Görgey-lt. Elnöki lev. No. 94., Vegyes. 10. doboz. A tiszáninneri önkéntes nemzetőri kerület iratai. 5. tétel. Úti levelek. No. 31.

¹⁷¹ MNL OL Csány-ir. FIK No. 375.

¹⁷² Kollmann József Kossuth Lajosnak. Győr, 1848. november 24. MNL OL OHB 3881. Közli: *Hermann* 1998b. 197–198. o. (Kossuthnak). A Görgeihez intézett jelentés kivonatát lásd MNL OL Görgey-lt. Iktatókönyv. No. 268.

¹⁷³ MNL OL Görgey-lt. Iktatókönyv. No. 126.

¹⁷⁴ MNL OL Görgey-lt. Iktatókönyv. No. 276.

¹⁷⁵ MNL OL Csány-ir. BIK. No. 892.

¹⁷⁶ *Hermann* 1998b. 210. o.

¹⁷⁷ *Szávay* 1896. 405. o.; *Zsupos* 2014. 398. o. No. 148.

¹⁷⁸ *Hermann* 1998b. 223. o.

¹⁷⁹ MNL OL Görgey-lt. Hadparancs jkv. No. 203.

¹⁸⁰ MNL OL Görgey-lt. Hadparancs jkv. No. 217.

¹⁸¹ MNL OL Görgey-lt. Hadparancs jkv. No. 237.

¹⁸² *Matolai* 1883. 40–41. o.

¹⁸³ *Perczel* 1870. 105–106. o.

kir. hadsereg már nagyon közel volt, Rómer Flóris „lélekjelenlétének és helyismeretének sikerült a két zászlóaljat a veszedelemből kimenteni.”¹⁸⁴

Mindez azonban alighanem a Rómerhez kapcsolódó negyvennyolcas mitológia része, bár némi valóságtartalma mégis lehet. Az alakulatban szolgáló Matolai Etele emlékezései szerint egy napon éppen visszatértek a sáncolási munkálatokból a laktanyába, amikor éjjel felverték őket, s gyertyavilágnál sorakozva indultak el a városból, amelynek határát szürkületkor érték el.¹⁸⁵ Annyi igazság tehát lehet a dologban, hogy miután Győrben az alakulat még nem volt beosztva egyik dandárhoz sem, valóban az utolsó pillanatban kaphatták meg az elvonulási parancsot. Ezt erősíti meg Kazinczy Lajos 1849. március 7-ei jelentése is, amely szerint „Győrből történt sebes kivonulásunkkor az iroda mindenestől elveszett, két nagy ládával együtt elveszett...”¹⁸⁶

A feldunai hadsereg ugyan nem tudta megvédeni Győrt, de a sáncok így is okoztak némi gondot az ellenségnek. Apponyi Károly cs. kir. ezredes, Győr városparancsnoka (korábban a 4. huszárezred parancsnoka) 1849. január 11-én Győrből jelentette Windisch-Grätznek, hogy megkezdtek a magyarok által épített sáncok és védművek lerombolását, de az erős fagy és a kirendelt munkások megfelelő szerszámainak hiánya miatt szinte egyáltalán nem haladnak a munkával. Utasítást kért, hogy a védművek nagy kiterjedése miatt ne várják-e meg az enyhébb idő beköszöntését a munkákkal.¹⁸⁷

Noha az 1848. december 29-ei hadrend tanúsága szerint Kazinczy utászait egy-két századonként osztották el a feldunai hadsereg Duna jobb parti dandárjai és hadoszlopai között, Matolai szerint az egész zászlóalj egy tömegben vonult vissza a Bábolna–Nagyigmánd–Felsőgalla–Németegyháza–Budaörs útvonalon Budára, ahol az alakulatot felfegyverezték.¹⁸⁸ December 31-én Kossuth Kazinczyt bizta meg, hogy utászaival a Duna jegén négy átjárót csináljon a sereg részére.¹⁸⁹ Ugyanezen a napon Pétery Máttyás, a hadügyminisztérium polgári-gazdasági osztályának hivatalnoka 6000 forintot utalványozott a budai főhadparancsnokság útján Kazinczy nyugtájára a budai hadipénztárból a 2. utászzászlóalj élelmezésére.¹⁹⁰

Matolai Etele emlékiratából tudjuk, hogy Kazinczy Budára érkező zászlóalját ott osztották ketté, s ezentúl az I. honvéd utászezred 2. és 3. utászzászlóaljának nevezték őket. A hadrendek alapján úgy tűnik, hogy a két alakulat további feltöltést is kaphatott, talán a fővárosban található, időközben beérkezett utász-legénységéből. A két zászlóalj létszáma 800, illetve 730 fő volt, a 2. zászlóalj parancsnoka Alfons Calzada, a 3. zászlóaljé Kiss Ferenc százados lett. A Magyar Király fogadó előtt felállított két zászlóalj számára a fővárosban osztották ki a szuronyos fegyvereket is. Répásy Kazinczyt a főváros január

¹⁸⁴ Hampel 1891. 6. o.; Kumlik 1907. 53. o.

¹⁸⁵ Matolai 1883. 42. o.

¹⁸⁶ Kazinczy Lajos az OHB-nek. Tiszafüred, 1849. március 7. MNL OL HM Ált. 1849:6049.

¹⁸⁷ Apponyi Károly Windisch-Grätznek. Győr, 1849. január 11. No. 152. KA AFA Karton 1847. Hauptarmee. Detailakten. 1849-I-61. [2749/AO.]

¹⁸⁸ Matolai 1883. 42–44. o.

¹⁸⁹ Kossuth Lajos Görgei Artúrnak. Pest, 1848. december 31. Közli: KLÖM XIII. 933. o.; Kossuth Lajos a pénzügyminisztériumnak uo., ua. Közli: KLÖM XIII. 936. o. Vö.: Urbán 2015. 204. o.; Czaga – Jancsó 1998. 153–154. o. Az átjárók készítését Kazinczy utóbb az aradi cs. kir. haditörvényészék előtt tett 1849. október 1-jei vallomásaiban is megemlítette. Katona [é. n.] 450. o.

¹⁹⁰ Pétery Máttyás a budai főhadparancsnokságnak. Budapest, 1848. december 31. 11205/Fg. HL GK R. szekció (Gazdasági osztály) 1848-77/3. „erfolgt”.

eleji kiürítése után a tartalék hadtest egyik dandárjának parancsnokává nevezte ki, s a két zászlóaljat az ő dandárjába osztotta be.¹⁹¹

A két zászlóalj a 3400 főnyi tartalék hadtest (ezzel a létszámmal inkább hadosztály) soraiban vonult vissza a Tiszántúlra. Matolai Etele emlékirata szerint január 4-én hagyta el a fővárost, s aznap Üllőre, onnan 5-én Monorra, majd Albertire és Irsára vonult. Valószínűleg január 6-án vonult tovább Ceglédre, 7-én pedig Abonyba. Január 8-án Szolnokra vonult, és másnap itt is maradt.¹⁹² Csak 10-én vonult tovább Törökszentmiklósról, s még aznap jelentette, hogy ott másnap pihenőnapot tart, s csapatai ezt követően foglalják el téli szállásaikat. Répásy a tartalék hadtesttel január 11-én és 12-én is Törökszentmiklóson maradt. Január 13-án Karcagra tette át főhadiszállását. Aznap jelentette az Országos Honvédelmi Bizottmánynak, hogy január 14-én az 1. (Kazinczy) dandárral és a főhadiszállással Nádudvarra, 15-én pedig Szoboszlóra vonul, s itt várja be a további rendeleteket.¹⁹³

Rövidesen a két zászlóalj útja elvált egymástól: a 2. zászlóalj a Perczel-hadtest sorában részt vett a Szolnok visszafoglalására indított támadásban, a 3. zászlóalj viszont a Tisza-vonalra került, ahol sáncolási munkálatokat végzett, illetve helyőrségi szolgálatot látott el.

A pesti szervezés

Mint láttuk, Szemere már szeptember 5-én felhívást adott ki a táborkarhoz, a tüzérséghez és az utászkarhoz történő jelentkezésre, azonban ezt követően vagy másfél hónapon át nem leljük nyomát a fővárosi szervezésnek. Pontosabban, október 19-én a *Közlöny* közölte Sebes Emil utász főhadnagyi, valamint Fuchs Károly bányahivatalnok, október 21-én pedig Daray József utász alhadnagyi kinevezését.¹⁹⁴ Fuchs esetében viszont biztosan tudjuk, hogy november elején a feldunai hadsereg táborában volt. Daray Miskolcon, a Károlyi Ede gróf, őrnagy alatt alakuló tartalék sereghez, onnan pedig novemberben az erdélyi hadszíntérre került.¹⁹⁵

Október 25-én Nádossy Sándor ezredes, az Országos Nemzetőrségi haditanács elnöke utasította a már meglévő, illetve a szervezés alatt álló honvéd zászlóaljakat, hogy az állományukban lévő „ács, kőmives, asztalos, kovács, lakatos, molnár, halász, hajós, bányász, utcakövező, faragó, kéményseprő, téglavető, vas- és rézöntő, esztergyályos” foglalkozású honvédeket küldjék fel Pestre a honvéd főparancsnoksághoz, mert ezek mind „alkalmasok leendenek a most alakulásban álló utászkar kiegészítésére.”¹⁹⁶

November 4-én Nádossy újabb felhívást tett közzé, amely szerint néhány nap múlva megkezdődik az utásztanfolyam, ezért „felszólíttatnak azon egyének, kik e szakbani jártasságuk által ezen testülethez alkalmazhatók, s magokat ezen iskolába kiképezni óhajt-

¹⁹¹ *Matolai* 1883. 47. o. A létszámra lásd a feldunai hadtest december 29-ei és a tartalék hadtest január 13-ai hadrendjét. MNL OL KPA 536. (december 29.); MNL OL OHB 1849: 379. (január 13.) Utóbbi közli: *Hermann* 2015. 254. o.

¹⁹² Répásy Mihály a Hadügyminisztériumnak. Szolnok, 1849. január 9. No. 57. MNL OL HM Ált. 1849:358.

¹⁹³ Répásy Mihály az OHB-nak. Karcag, 1849. január 13. este 9 óra. MNL OL OHB 1849:474.

¹⁹⁴ *Közlöny*, 131. sz. (1848. október 19.) 650. o. és 133. sz. (október 21.) 657. o.

¹⁹⁵ Életrajzaikat lásd *Bona* 1998. I. 293., 491. o.

¹⁹⁶ *Közlöny*, 140. sz. (1848. október 28.) 685. o.

ják, hogy abba leendő felvételések végett folyamodásaikat” Szodtfridt őrnagynak mielőbb személyesen adják át. Azok a honvédek pedig, akik áttételi kérelmüket a szolgálat útján feljelentették, „ezen rendelet közhírré tétele után, az illető zászlóalj parancsnokai által rögtön ide Pestre elküldendők. Egyébiránt az utászkarhoz csak technikai képzettséggel bíró honvédek tételnek át.”¹⁹⁷

November 10-én Kossuth immáron Pesten szólította fel a hadügyminisztériumot, hogy „újólaj, s pedig azonnal” jelentessen meg egy felhívást a hivatalos *Közlönyben*, hogy akik „az ország több részeiben megkezdett s még teendő erősítési munkák” elvégzéséhez, s az egyes táborokhoz szükséges „mérnöki, árkászi és utászi személyzet”-ben való alkalmazásra „magokat alkalmasnak érzik”, jelentkezzenek a hadügyminisztériumnál, ahol pedig bízának meg egy erre alkalmas személyt „ki az ajánlkozókat megvizsgálván, azokat képességek szerint osztályozza, a hadügyminisztérium pedig meghatározva állásukat s illetményeiket, küldje tüstént oda, hol használhatók s szükségeseik.”¹⁹⁸ November 12-én Mészáros Lázár hadügyminiszter ennek alapján szólította fel mindazokat, akik mérnöki, árkászi, és utászi szolgálatot tenni készek, hogy bizonyítványaikkal jelentkezzenek a hadügyminisztériumnál.¹⁹⁹

Időközben ugyanis a fővárosban is megindul egy utászzászlóalj szervezése, Szodtfridt Ferdinánd őrnagy vezetésével. Szodtfridt a tulli utászkar iskolában végezte tanulmányait 1835 és 1838 között (innen ismerhette Görgeit is), majd hadapród, 1841-től hadnagy, 1843-tól főhadnagy volt a cs. kir. utászkarban, egyben 1846-tól a tulli utászkola tanára is. 1848. május 21-én alkalmazását kérte az Országos Nemzetőrségi Haditanácstól. 1848. június 13-án kinevezték a Pesten szerveződő 2. honvédzászlóalj századosává, s alakulatával részt vett a délvidéki harcokban. 1848. október 30-án nevezték ki a honvéd árkászkar parancsnokává, s egyben előléptették honvéd őrnaggyá.²⁰⁰ Egyben szóba került a neve a pesti egyetemen beindítandó hadi tanfolyam utászkar tanáráként is. Szodtfridt azonban az utászkar szervezésével kapcsolatos feladatai miatt ez utóbbi feladatát nem tudta ellátni, összesen egy órát tartott meg.²⁰¹ December 5-én a hadügyminisztérium megbízta őt a budai fő- és altiszti utásztanoda felállításával és beindításával is, azonban ennek az iskolának a felállításáról nincsenek további adataink.²⁰²

Az Országos Nemzetőrségi Haditanács november elején utasította Szodtfridtot, hogy vizsgálja meg a fővárosi laktanyákat, melyiket találná alkalmasnak az utászkar számára. Szodtfridtot november 6-án jelentette, hogy a budai várban lévő gránátos kaszárnyát találta a legalkalmasabbnak. Kérte az Országos Nemzetőrségi Haditanácsot, hogy a szükséges szállások, illetve számára egy lakás kijelöléséről intézkedjék. A haditanács még aznap ártírt az ügyben Mészáros Lázár hadügyminiszternek.²⁰³

Szodtfridt csak november 14-én fogalmazta meg felhívását, hogy azok, akik „az utászkarhozi alkalmaztatásért folyamodtak”, további utasítás végett nála, a József-hadházban

¹⁹⁷ *Közlöny*, 148. sz. (1848. november 5.) 717. o.

¹⁹⁸ KLÖM XIII. 393. o.

¹⁹⁹ *Közlöny*, 156. sz. (1848. november 13.) 749. o.

²⁰⁰ Életrajzát lásd *Bona* 2015. II. 549–550. o. A kinevezési rendeletet lásd *Közlöny*, 146. sz. (1848. november 3.) 709. o.

²⁰¹ *Ács* 2001. 25., 39., 41., 43–44., 47. o.

²⁰² *Ács* 2001. 41. o.

²⁰³ MNL OL ONöHt 7559.

(laktanyában) jelentkezzenek.²⁰⁴ Szodtfridt november 17-én a minél gyorsabb szervezés érdekében kérte Nádosyt, utasítsa a hadfogadó parancsnokságokat, hogy a besorozott újoncokat mielőbb szállítsák Budára, vagy hatalmazza fel őt, hogy közvetlenül érintkezésbe lépessen a hadfogadók parancsnokaival.²⁰⁵ Ennek alapján november 19-én Nádosy felszólította a hadfogadó kormányok parancsnokait, hogy az utászkarra alkalmas személyeket mielőbb küldjék Pestre.²⁰⁶

Szodtfridt november 28-án kérte az Országos Nemzetőrségi Haditanácsot, hogy „az e karhozi szükséges magasabb kiképezés végett némely igen nagy árú könyvek megszerzésére nagyobb költség kívántatván”, szíveskedjen az utászkar tiszteknek „ugyanazon előleges ruhapótlékot, melyet minden honvédtiszti fokozatra előléptetett egyének 100 pengő forinttal elnyervén, nem mint előleget, hanem mint valódi pótlékot kegyesen utalványozni.” Ezenkívül saját magának lóvásárlásra 300 pft előleget kért, havi részletekben történő visszafizetéssel, arra hivatkozva, „hogy a hazának első veszélyes idejétől fogva ennek ügyéért magamat föláldozván, midőn szerencsém vala érte harcolni, még semmiféle pénzi pótlékot, se előleget föl nem vettem.” A hadügyminisztérium december 6-án közölte, hogy ilyen pótlékot – figyelembe véve a kincstár igénybevételét, még kivételképpen sem engedélyezett, s nem is fog engedélyezni, mert az a hadseregben káros hatást szülne. Ugyanakkor Szodtfridtnak 300, a többi tiszteknek fejenként 100 pengő forint előleget engedélyezett, 12 havi, 1849. januártól fizetendő részletben.²⁰⁷

Szodtfridt a kiképezés érdekében Maader Károly hadnagy útján kérte Karl Schwarzer 62. gyalogezredí századosát,²⁰⁸ hogy a pesti katonai gyárepületben lévő különféle „az utászathoz tartozó mintákat” adja ki számára, „melyeknek csak mutatása kéretett”, de Schwarzer ezt megtagadta, mondván, hogy a modellek nagy része az ő, illetve Fischer 12. gyalogezredí százados tulajdona, „és ha a magyar kormány őt azok kiadására kényszerítené, inkább felgújtja valamennyit.” Sőt, amikor Maader figyelmeztette őt az ország iránti kötelességeire, Schwarzer állítólag kijelentette, hogy a minták személyesen Ferenc József főherceg tulajdonát képezik. Szodtfridt ezt november 25-én jelentette Nádosy Sándor ezredesnek, s kérte, intézkedjen az említett minták biztonságba helyezése érdekében. Minderről tájékoztatta Kossuthot is.²⁰⁹

Kossuth november 30-án az iratot átküldte a hadügyminisztériumnak azzal „hogy mind az említett mintakészületek kiadatása, mind a vonakodó százados érdemlett megfenyíttetése iránt rögtön s szigorúan intézkedjék; mert az állodalom makacs ellenszegülő emberekre sem tisztí tekintélyt, sem fizetést nem vesztegethet.”²¹⁰

²⁰⁴ *Közlöny*, 158. sz. (1848. november 15.) 758. o. Fogalmazványát lásd MNL OL Közlöny ir. 1. doboz, 1. tét. d. sz.

²⁰⁵ MNL OL ONöHt 8120. No. 12. „Közlönybe”.

²⁰⁶ *Közlöny*, 163. sz. (1848. november 20.) 778. o.

²⁰⁷ Szodtfridt az Országos Nemzetőrségi Haditanácsnak. Buda, 1848. november 28. No. 22. MNL OL HM Polg.-gazd. 30/70. [9103/nő] A hadügyminisztérium válaszat lásd az irat mellett.

²⁰⁸ Életrajzát lásd *Bona* 2009. II. 332. o.

²⁰⁹ Szodtfridt Ferdinánd Kossuth Lajosnak. Buda, 1848. november 29. No. 25. MNL OL HM Ált. 1848:10 107. Eredetileg iktatva OHB 1848:5001. sz. alatt.

²¹⁰ Kossuth Lajos Mészáros Lázárnak. Pest, 1848. november 30. MNL OL HM Ált. 1848:10107.

Erre Mészáros Lázár hadügyminiszter december 1-jén alaposan leteremtette Szodtfridtot, mondván, hogy jelenlegi előléptetése előtt már több évig szolgált a hadseregben, „következőleg elégséges ideje volt a szolgálati rendszerrel és annak szabályaival megismerkedni”; mégis sajnálattal értesült arról, hogy Szodtfridtot nem képes mérsékelni magát, s a parancsnoksága alá nem tartozó személyekkel illetlenül bánik, „s ily bánásmód által azokat kedvetlenségre ingerli, mit ezennel szorosan megtiltván, Önt a szolgálati szabályzat szigorú megtartására utasítom.” Szodtfridtnak ugyanis az említett mintákat a hadügyminisztérium útján kellett volna kikérnie, „nem pedig oly módot felhasználni, mely a szolgálat rendszerével nemcsak meg nem egyező, hanem azon hatóságéhoz bizalmatlanságot is kibebe [sic!], melynek közvetlen parancsa alá helyeztetett.” Felszólította tehát Szodtfridtot, hogy a jövőben óvakodjon a hasonló eljárástól.²¹¹

Mészáros emellett írt Kossuthnak is, s kijelentette, miután Szodtfridtot magánúton szólította fel Schwarzerre, a minták átadására, s ezzel szolgálati vétséget követett el, nem fenyítheti meg Schwarzert, annál is kevésbé, mert amint szolgálati, hivatalos felszólítást kapott, azonnal kiadta az említett mintákat.²¹²

Mészáros ingerültsége csak látszólag érthetetlen. Az OHB már november elején intézkedett a hadügyminisztérium és a Haditanács integrációjáról – pontosabban, az utóbbi beolvadásáról az előbbibe. Noha a Haditanács rövidesen átköltözött a minisztérium épületébe, a tényleges beolvadás vagy összeolvadás elhúzódott. Kossuth november 27-én rendeletben tudatta az ország törvényhatóságaival, hogy miután minden alakulat letette az esküt az alkotmányra, megszűnt a különbség a hajdani seregre és a honvédszázaljak között. Ez pedig megelőlegezte az összeolvadást, azaz, az eddig adminisztratív tekintetben a Haditanács alá tartozó alakulatok a továbbiakban a hadügyminisztérium rendeleteit voltak kötelesek követni. Ugyanakkor a konkrét ügyben Szodtfridtot tényleg vétett a szolgálati szabályzat ellen, hiszen honvédtisztként csak a hadügyminisztérium útján léphetett fel bárminemű követeléssel egy seregrei tiszttel szemben.

Az ügynek azonban volt más következménye is. Kossuth Szodtfridtot és Maader újonnan kiállított nyilatkozatai alapján Madarász Lászlónak, az újonnan felállított Országos Rendőri Hivatal vezetőjének tette át az ügyet, majd többek között ennek alapján adta ki december 13-i intézkedését az alkotmányos esküt le nem tett tisztek eltávolításáról.²¹³

Noha a pozsonyi–győri szervezés igazolhatóan korábban kezdődött meg, mint a pesti, s jelentősebb eredményekkel is járt, ennek ellenére Nádosy Sándor ezredes, az Országos Nemzetőrségi Haditanács elnöke november 27-én közölte, hogy a honvéd utászkar 1. zászlóalja Pesten Szodtfridtot őrnagy, a 2. Pozsonyban Kazinczy Lajos őrnagy parancsnoksága alatt alakul, s „ezentúl ezen zászlóaljak a fent jegyzett számokkal jelölendők.”²¹⁴

A tiszti jelentkezésekkel kapcsolatos hadügyminisztériumi és haditanácsi felhívások komoly visszhangra találhattak, olyannyira, hogy a jelentkező mérnökök egy részé-

²¹¹ Mészáros Lázár Szodtfridtot Ferdinándnak. Buda, 1848. december 1. Fogalmazvány, Mészáros sk. betoldásaival. MNL OL HM Ált. 1848:10107.

²¹² Mészáros Lázár Kossuth Lajosnak Buda, 1848. december 1. Korponay János fogalmazványa. MNL OL HM Ált. 1848:10107.

²¹³ MNL OL OHB 1848:5328., benne Szodtfridtot december 3-ai és Maader Károly hadnagy december 5-ei nyilatkozata. Kossuth rendeletét közli: KLÖM XIII. 724. o.

²¹⁴ *Közlöny*, 148. sz. (1848. november 28.) 809. o. Fogalmazványát lásd MNL OL Közlöny ir. 1. doboz, 1. tét. No. 148. Az idézett sor sk.

nek nem jutott hely. Szodtfrid vizsgához kötötte a jelentkezők elfogadását, de néhányan erre nem voltak hajlandók, s mérnöki oklevelükön kívül „egyéb műveltségi és szaktudományi képzettséggel” nem bírtak. Miután Szodtfrid elutasította őket, a *Nemzeti* című lap hasábjain megtámadták őt.²¹⁵ Szodtfrid ezek után november 27-én jelentést intézett Kossuthhoz, amelyben közölte: „...meg vagyok győződve, miszerint az általam főtisztteklül ajánlottak közt egy sincs, kinek akár jeles bizonyítványait, akár előttem kiállott vizsgálat tételét tekintve, a többi folyamodók közt bárkit is igazságosan elébe tehettem volna.” Ezt a szerényebb jelentkezők olyannyira belátták, hogy – bár korábban már harcoltak – „csupa hazafiúságból az utászkarhoz magukat mint közvitézek besoroztatták, és jövőendő alkalmazásukat, mely becsületes magaviselet és bővebb kiképzés mellett remélhető – szorgalmuk által akarják megérdemlenni.” Mindezek alapján kérte Kossuthtól, hogy a hivatalos *Közlöny* útján tésse közzé, hogy az utázkarnál „a szükségelt tisztségekre a kijelölés megtörténnén, az ezen karnál nyerendő tiszti alkalmazások végetti folyamodványok ezentúl annál kevesbé fogadtathatnak el; minthogy több, alapos tudományokkal bíró egyének magokat a közvitézek közé soroztatván, ezektől idegenek miatt az előléptethetési út el nem zárathatik.”²¹⁶ November 27-én Nádosy szó szerint átvéve Szodtfrid szövegét, ilyen értelmű rendeletet tett közzé.²¹⁷ Noha Nádosy rendelete az általános megfogalmazás miatt az egész utázkart érintette volna, valójában csak a pesti zászlóaljra vonatkozott.

November 28-án Mészáros utasította a budai főhadparancsnokságot, hogy „az alakult utászkar 1-ő zászlóalj tiszti fizetések és legénység zsoldja fejében” december havára Várady Imre utászkar főhadnagy nyugtájára a budai főhadipénztárnál utalványoztasson 4000 forintot.²¹⁸ December 21-én Török Bálint, a hadügyminisztérium polgári-gazdasági osztályának vezetője az utászkar 1. zászlóalj élelmezésére december havára Fekete százados nyugtájára a budai főhadipénztárnál utalványoztatott 6000 forintot.²¹⁹

Érdekes módon a zászlóalj tisztikarának kinevezését megelőzte a törzshöz tartozó orvosoké. November 17-én Kossuth Kardossy Edét fő-, Büchler Vilmost és Adler Hermannt alorvossá nevezte ki az utászkarhoz.²²⁰

²¹⁵ A cikket lásd *Nemzeti*, 166. sz. (1848. november 22.) 656. o.

²¹⁶ Szodtfrid Ferdinánd az Országos Nemzetőrségi Haditanácsnak. Buda, 1848. november 25. No. 19. MNL OL Közlöny ir. 1. doboz, 1. tét. No. 150. Az iratot a Haditanácsnál 8777. sz. alatt iktatták.

²¹⁷ *Közlöny*, 148. sz. (1848. november 28.) 809. o. Fogalmazványát lásd MNL OL Közlöny ir. 1. doboz, 1. tét. No. 150.

²¹⁸ Mészáros Lázár a budai főhadparancsnokságnak. Budapest, 1848. november 28. 8809/h.ü.b. HL GK R. szekció (Gazdasági osztály) 1848-77/88. „erfölg”.

²¹⁹ Török Bálint a budai főhadparancsnokságnak. Budapest, 1848. december 21. 10547/h.ü.b. HL GK R. szekció (Gazdasági osztály) 1848-77/88. „erfölg”.

²²⁰ *Közlöny*, 164. sz. (1848. november 21.) 781. o. Az egyes orvosokra lásd *Zétiény* 1948. 89., 105., 146. o.; Kardossy január 1-jén rossz egészségi állapota miatt kórházi állásért folyamodott, január 3-án pedig egyhavi szabadságot kért Szodtfridtól. Adler 1848. december végén a lengyel légió Aradon lévő egységénél tevékenykedett, s később is a légió állományában maradt. *Kovács* 2015. 69. o.

A tisztikar kinevezése a *Közlöny* alapján jól nyomon követhető:

<i>Név</i>	<i>Iskolai végzettség</i>	<i>Előző rang vagy foglalkozás</i>	<i>Új rang</i>	<i>Kinevezés kelte</i>	<i>Közlöny száma</i>
Gömöry Gusztáv ²²¹	tullni utászkariskola	cs. kir. sorgealogsági főhadnagy	százados	nov. 22.	nov. 24. No. 167. 793.
Svoboda János ²²²	bécsújhelyi katonai akadémia	cs. kir. sorgealogsági főhadnagy	százados	nov. 22.	nov. 24. No. 167. 793.
Mály Mihály ²²³	?	cs. kir. árkász alszázados	százados	nov. 22.	nov. 24. No. 167. 793.
Várady Imre ²²⁴	tullni utászkariskola, Magyar Nemesi Testőrség	honvéd főhadnagy	főhadnagy	nov. 22.	nov. 24. No. 167. 793.
Mück Lajos ²²⁵	bécsújhelyi katonai akadémia	honvéd hadnagy	hadnagy	nov. 22.	nov. 24. No. 167. 793.
Vucskics Ágoston ²²⁶	zágrábi katonai nevelőintézet	építész, honvéd őrmester	hadnagy, 2. század	nov. 22.	nov. 24. No. 167. 793.
Beivinkler Károly ²²⁷	5. cs. kir. tüzérezred iskolája, selmezbányai bányászati akadémia	erdészeti gyakornok a bányászati igazgatóságnál	hadnagy	nov. 22.	nov. 24. No. 167. 793.
Glucsák Gábor ²²⁸	mérnöki tanfolyam	építész	hadnagy	nov. 22.	nov. 24. No. 167. 793.
Müller János ²²⁹	?	építész	hadnagy	nov. 22.	nov. 24. No. 167. 793.
Thanhoffer Pál ²³⁰	?	?	számvevő	nov. 22.	nov. 24. No. 167. 793.
Molnár Károly ²³¹	kézdivásárhelyi katonai nevelőintézet	15. (2. székely) határőrezred hadnagy	főhadnagy, 2. század	dec. 2.	dec. 3. No. 176. 829.

²²¹ *Bona* 2008. I. 399. o.

²²² *Bona* 2009. II. 377. o.

²²³ *Bona* 2009. II. 82. o.

²²⁴ *Bona* 1999. III. 416–417. o.

²²⁵ *Bona* 2009. II. 127. o.

²²⁶ *Bona* 1999. III. 494. o.

²²⁷ *Bona* 2008. I. 154. o.

²²⁸ *Bona* 2008. I. 393. o.

²²⁹ *Bona* 1999. II. 531. o.; <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Bona-bona-tabornokok-torzs-tiszttek-1/hadnagyok-es-fohadnagyok-az-184849-evi-szabadsagharcban-2/m-12C9/muller-janos->

²³⁰ *Bona* 1999. III. 336. o.

²³¹ *Bona* 2015. II. 430. o.

<i>Név</i>	<i>Iskolai végzettség</i>	<i>Előző rang vagy foglalkozás</i>	<i>Új rang</i>	<i>Kinevezés kelte</i>	<i>Közlöny száma</i>
Nehéz Károly ²³²	pesti egyetem jogi kar	jogász, cs. kir. hadapród, 38. honvéd-zászlóalj hadnagy	főhadnagy	dec. 2.	dec. 3. No. 176. 829.
Maader Károly ²³³	bécsi politechnicumi növendék	?	hadnagy	dec. 2.	dec. 3. No. 176. 829.
Zay Róbert ²³⁴	bécsi műszaki főiskola	mérnök	hadnagy	dec. 2.	dec. 3. No. 176. 829.
Gyulányi Miklós ²³⁵	selmecbányai akadémia, erdőszet	pénzügy-minisztériumi gyakornok	hadnagy	dec. 2.	dec. 3. No. 176. 829.
Zelenkay Ferenc ²³⁶	?	mérnök	hadnagy	dec. 2.	dec. 3. No. 176. 829.
Sebes Emil ²³⁷	tullni utászkari iskola	cs. kir. alhadnagy, 1. utászzászlóalj főhadnagy	százados, 2. század	dec. 3.	dec. 5. No. 178. 839.
Beiwinkler Károly	?	1. utászzászlóalj hadnagy	főhadnagy	dec. 3.	dec. 5. No. 178. 839.
Mück Lajos	?	1. utászzászlóalj hadnagy	főhadnagy	dec. 3.	dec. 5. No. 178. 839.
Devecsery István ²³⁸	?	mérnök, 2. utászzászlóalj hadnagy	hadnagy	dec. 3.	dec. 5. No. 178. 839.
Pinczkéry Ferenc ²³⁹	mezőgazdasági akadémia	uradalmi gazdatiszt, 1. utászzászlóalj őrmester	hadnagy, 2. század	dec. 3.	dec. 5. No. 178. 839.
Tóth Károly ²⁴⁰	tullni utászkari iskola	27. (Piret) gyalogezred hadnagy	főhadnagy	dec. 7. és 11.	dec. 9. No. 182. 859.; dec. 12. No. 185. 873.

²³² *Bona* 2009. II. 145. o.

²³³ *Bona* 2009. II. 50. o.

²³⁴ *Bona* 2009. II. 571. o.

²³⁵ *Bona* 1998. I. 519. o.; <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Bona-bona-tabornokok-torzstisztek-1/hadnagyok-es-fohadnagyok-az-184849-evi-szabadsagharcban-2/gy-A34/gyulanyi-1848-juniusaig-brenner-miklos->

²³⁶ *Bona* 1999. III. 509. o.

²³⁷ *Bona* 2015. II. 509. o.

²³⁸ *Bona* 2008. I. 281. o.

²³⁹ *Bona* 2009. II. 217. o.

²⁴⁰ *Bona* 2009. II. 469–470. o.

<i>Név</i>	<i>Iskolai végzettség</i>	<i>Előző rang vagy foglalkozás</i>	<i>Új rang</i>	<i>Kinevezés kelte</i>	<i>Közlöny száma</i>
Breszlern-Sternau, Ernst, lovag ²⁴¹	?	kilépett cs. kir. hadnagy, 13., majd 36. honvédszászlóalj százados	százados	dec. 17.	dec. 22. No. 195. 915.
Tóth Károly	?	1. utászzászlóalj főhadnagy	százados	dec. ?	1849. jan. 14. No. 1. 2.
Beke Gyula ²⁴²	tullni utászkariskola	cs. kir. határőr hadnagy, 1. utászzászlóalj főhadnagy, 2. század	százados	dec. ?	1849. jan. 14. No. 1. 2.
Devecsery István	?	1. utászzászlóalj főhadnagy	főhadnagy	dec. ?	1849. jan. 14. No. 1. 2.
Maader Károly	?	1. utászzászlóalj főhadnagy	főhadnagy	dec. ?	1849. jan. 14. No. 1. 2.
Czrenner József	?	1. utászzászlóalj főhadnagy	főhadnagy	dec. ?	1849. jan. 14. No. 1. 2.
Zay Róbert	?	1. utászzászlóalj főhadnagy	főhadnagy	dec. ?	1849. jan. 14. No. 1. 2.
Tipula Gyula ²⁴³	pesti egyetem jogi kara, bécsi Theresianum	19. honvédszászlóalj őrmester	hadnagy	dec. ?	1849. jan. 14. No. 1. 2.
Mokry Endre ²⁴⁴	bécsi politechnikum	mérnök, 1. utászzászlóalj altiszt	hadnagy	dec. ?	1849. jan. 14. No. 1. 2.
Scharlapan János ²⁴⁵	?	asztalos, cs. kir. tizedes, 1. utászzászlóalj altiszt	hadnagy	dec. ?	1849. jan. 14. No. 1. 2.
Mesterffy Márton ²⁴⁶	?	mérnök, 1. utászzászlóalj őrmester, 2. század	hadnagy	dec. ?	1849. jan. 14. No. 1. 2.
Nendtvich Sándor ²⁴⁷	?	hidászkarik hadapród, cs. kir. hadnagy, 1. utászzászlóalj altiszt	hadnagy	dec. ?	1849. jan. 14. No. 1. 2.

²⁴¹ Bona 2008. 213. o.²⁴² Bona 2008. I. 134–135. o.²⁴³ Bona 2009. II. 459–460. o.²⁴⁴ Bona 1999. II. 502. o.²⁴⁵ Bona 1999. III. 99. o.²⁴⁶ Bona 1999. II. 475. o.²⁴⁷ Bona 1999. II. 576. o.

<i>Név</i>	<i>Iskolai végzettség</i>	<i>Előző rang vagy foglalkozás</i>	<i>Új rang</i>	<i>Kinevezés kelte</i>	<i>Közlöny száma</i>
Babinszky József ²⁴⁸	?	1. utászzászlóalj őrmester	hadnagy	dec. ?	1849. jan. 14. No. 1. 2.
Liszkay Mihály ²⁴⁹	?	mérnök, 1. utászzászlóalj altiszt	hadnagy	dec. ?	1849. jan. 14. No. 1. 2.
Vassel Alajos ²⁵⁰	?	építész, 1. utászzászlóalj altiszt	hadnagy	dec. ?	1849. jan. 14. No. 1. 2.
Gerster Antal ²⁵¹	bécsi műegyetem	mérnök, 1. utászzászlóalj altiszt	hadnagy	dec. ?	1849. jan. 14. No. 1. 2.

A kinevezettek közül Gömörly Gusztáv, Mály Mihály nem foglalta el új beosztását, hanem a cs. kir. hadseregben maradt. Várady Imre 1848–49 fordulóján kilépett a honvédseregből, s 1849 őszétől a cs. kir. hadseregben reaktiválták. Gyulányi Miklós betegsége miatt nem foglalta el beosztását, de később a hadügyminisztériumban szolgált. A többiek végigszolgálták a szabadságharcot.

A tisztikar tagjai közül Swoboda János korábban századosi rangban a 37. gyalogezred katonai nevelőintézetének parancsnoka volt Nagyváradon, s november folyamán ő irányította az ottani erődítési munkálatokat. Swoboda csak december 26-án vonult be az alakulathoz, s a legénységi állományról, illetve annak eltérő fegyverzetéről kapott benyomásai nem voltak éppen a legjobbak, aminek hangot is adott magánkörben.²⁵²

A legénységi állomány alakulásáról még kevesebb adatunk van. 1848. december 31-én a négy századból álló alakulat létszáma 311 fő volt.²⁵³ Miután a pesti szervezés nagyjából egy időben kezdődött a pozsonyival, majd győrrivel, joggal vetődik fel a kérdés, mi magyarázhatja azt, hogy Kazinczyknak ugyanannyi idő alatt négyszer annyi utászt sikerült zászló alá állítani, mint Szodtfridtnak, holott a fővárosi szervezés, a központ közelsége elvileg komoly előnyökkel járhatott volna az utóbbi számára? Az első valószínűsíthető ok az lehet, hogy ugyan Kazinczy is csak november elején kapta meg a szervezési megbízást, ugyanakkor októberi harcéri működése során már kétségkívül kiszemelhetette azokat a személyeket, akik alkalmasak voltak az új alakulat tiszt beosztásainak betöltésére. A második ok az lehetett, hogy míg Szodtfrid alapvetően az országos hatóságok és a vidéki hadfogadó és toborzó parancsnokságok jóindulatára volt utalva, azaz arra, hogy azok veszik-e a fáradságot az utászkar szolgálatra alkalmas személyek kiválogatására és a fővárosba küldésére; addig Kazinczy Görgeinek köszönhetően komoly támoga-

²⁴⁸ Bona 1998. I. 54. o.

²⁴⁹ Bona 1999. II. 398. o.

²⁵⁰ Bona 1999. III. 432. o.

²⁵¹ Bona 1998. I. 461. o.

²⁵² Swoboda János Kossuth Lajosnak. Budapest, 1848. december 31. MNL OL OHB 1848:7137.

²⁵³ Szodtfrid Ferdinánd Kossuth Lajosnak. 1848. december 31. MNL OL OHB 1849:31. Kossuth választását lásd a KLÖM XIV. 39. o. Kossuth értesítette Szodtfridot, hogy a kért csapatokból csak a szabadcsapatokra számíthat, kivéve Esztergom megye szabadcsapatát és nemzetőreit.

tást kapott a feldunai hadsereg parancsnokságától a megfelelő képzettséggel rendelkező legénységi állomány kiválogatásához. A dunántúli és a dunán innen önkéntes mozgó nemzetőrségnél eleve voltak már utászszolgálatra kiválogatott közvétezek és altisztek, azaz, a legénység egy részét Kazinczy többé-kevésbé készen kapta. Tegyük hozzá, hogy a központi hadügyi vezetés számára az újabb és újabb honvédszászlóalj és huszáralakulatok kiállítása, a sorszredri zászlóalj és a régi huszárezredek feltöltése, s az utászkar szervezése volt az elsődleges, vagyis Szodtfridt utászzászlóaljának, egy nem harcoló alakulatnak a szervezése csak másodlagos fontosságú volt. Kazinczy viszont már meglévő, kész alakulatok mellett kezdhette meg a maga szervezői ténykedését.

Jellemző, hogy egy nappal a hadügyminisztériumhoz intézett, az utászkarhoz történő jelentkezéssel kapcsolatos rendelet kiadását követően, november 11-én Kossuth arról értesítette Görgeit, hogy a másnap küldendő újoncszállítmányban 35 utász is lesz; azaz, a fővárosban összegyűlt utászlegénység egy részét is a feldunai hadsereghez küldték, s nem Szodtfridt alakulatába osztották be.²⁵⁴

Beniczky Lajos bányavidéki kormánybiztos december 29-én jelentette Kossuthnak, hogy az OHB által Pestre rendelt 200 bányász 30-án érkezik a fővárosba. Kossuth aznap utasította Ficsúr őrnagyot, hogy amint megérkeznek, jelentse be őket Vetter Antal vezérőrnagnál „árkászkar alakítás vagy az utászkarhoz csatolás végett.”²⁵⁵

Mihályi Gábor Máramaros megyei kormánybiztos pedig csak 1849. január 1-jén jelentette az OHB-nak, hogy „a máramarosi bányáktól az árkászi karhoz 120 egyén küldetik Pestre, kik is családok emberek és egyszersmind rendes sóvágók is.”²⁵⁶ A november közepi felhívásokhoz képest jó másfél hónappal később indultak el Máramarosból a műszaki tettelethez szánt munkások. Ha csak ezt a két jelentést nézzük, kiderül, hogy Szodtfridt alakulatának létszáma már január elején a kétszeresére növekedhetett volna, a hadiesemények azonban ezt megakadályozták.

A Szodtfridt vezette, november végétől immáron 1. utászzászlóalj ténykedéséről keveset tudunk. Nádossy november 28-án utasította Szodtfridtot, hogy a Haditanácsához írni, illetve ordonáncul alkalmazandó hét honvéd altiszt számára másnapra készíttessen elő a József-kaszárnyában egy szobát.²⁵⁷ A hadügyminisztérium december 7-én futárként Pozsonyba küldte Beiwinkler Károly főhadnagyot,²⁵⁸ december 8-án pedig hasonló minőségben Orosházára küldte Vucskich Ágoston hadnagyot.²⁵⁹ Utóbbiról Sebes Emil, a 2. század parancsnoka december 26-án jelentette Szodtfridtnak, hogy Vucskich négy tisztársának összesen 125 forinttal tartozik, azzal, hogy az mind november, mind december havi díjait felvette, és adósságairól elutazásakor nem tett jelentést.²⁶⁰

²⁵⁴ KLÖM XIII. 403. o.

²⁵⁵ Beniczky Lajos Kossuth Lajosnak. Besztercebánya, 1848. december 29. MNL OL OHB 1848:7077.; Kossuth Lajos Ficsúr Miklós őrnagy. Budapest, 1848. december 30. KLÖM XIII. 931. o.

²⁵⁶ MNL OL HM Ált. 1849:7143. [112/E]. Az OHB január 8-án kapta a jelentést, s 12-én tette át intézkedés végett a hadügyminisztériumnak.

²⁵⁷ MNL OL ONöHt 8873.

²⁵⁸ MNL OL HM polg-gazd. 33/163.

²⁵⁹ MNL OL HM polg-gazd. 33/163.

²⁶⁰ Sebes Emil az 1. utászzászlóalj parancsnokságának. Buda, 1848. december 26. MNL OL HM Ált. 1849:5170. A hadügyminisztérium útján Gaál Miklós vezérőrnagy, az aradi ostromsereg parancsnoka 1849 februárjában kezdeményezte Vucskich előléptetését. Szodtfridt erre válaszul márc. 5-én Tiszafüredről beküldte Sebes jelentését, s kifejtette, hogy Vucskich főhadnagyi előléptetésére csak Maader Károly, Czrenner József és Zay Róbert előléptetését követően kerülhet sor.

Az iratokban jobbra csak a tiszti kinevezésekkel kapcsolatos ügyekre bukkanunk. A hadügyminisztérium december 20-án tudatta Szodtfridttal, hogy Pap Lajost, a 10. honvédszászlóalj századosát számfelettként az 1. utászszászlóaljhoz helyezték át, s egyben megbízták a Szegeden épülő hadihajó parancsnokságával.²⁶¹

December 21-én a minisztérium megküldte Szodtfridtnak a főhadnaggyá kinevezett és a zászlóaljhoz áttett Beke Gyula 2. sorszerezdi hadnagy áttételi jegyzékét.²⁶² December 27-én Szodtfridttel jelentette a hadügyminisztériumnak, hogy Ernst Miksa 39. sorszerezdi kilépett alhadnagy kérte felvételét az utászkarba, s miután „igen használható egyénnek” tartja, de a zászlóaljnál a főtiszti helyek már be vannak töltve, Mollináry Károly ezredes karához kellene beosztani. A minisztérium december 29-én felszólította Mollináryt, hogy ha tiszti kinevezésre alkalmasnak tartja, terjessze fel Ernstet.²⁶³

Ugyanezen a napon Szodtfridttel jelentette a hadügyminisztériumnak, hogy Thanhoffer Pált, az alakulat számvevőjét Madarász László, az Országos Honvédelmi Bizottmány tagja (egyben az Országos Rendőri Hivatal vezetője) mellé miniszteriális titkárnak neveztek ki, így az alakulatnál megürült a számvevői tiszti helye.²⁶⁴

December 28-án Asztalos Pál és Szaplonczai József máramarosi képviselők ajánlották az utászkarhoz történő kinevezésre Metzner Antal mérnököt, s a minisztérium utasította is Szodtfridttel az érintett levizsgáztatására, s ha erre alkalmasnak tartja, hadnaggyá történő felterjesztésére.²⁶⁵

December 8-án Kossuth a Budán szükséges árkázmunkálatok elvégzésére hatalmazta fel Szodtfridttel.²⁶⁶ December 24-én Török Bálint, a hadügyminisztérium polgárgazdasági osztályának vezetője utasította a budai főhadparancsnokságot, hogy Fekete utászkar százados nyugtájára egy hídszerkezet (Brücken-Equipage) beszerzésére a budai főhadipénztárnál utalványoztasson 8000 forintot.²⁶⁷

December 23-án Kossuth utasította a hadügyminisztériumot annak érdekében, hogy „a budapesti hajóhid felszedésével megakadályozott közlekedés a katonai szállításoknál hiányt és kárt ne okozzon” a minisztérium küldjön ki egy utásztisztet, „ki a Lánchidat vizsgálat alá vevén a szállításokat eszközölhetővé tésesse, – magát ez iránt a tulajdonos társasággal egyetértésbe tévén; – azon kijelentéssel, hogy a kormány a fizetést is örömeit elvállalja.”²⁶⁸ Az utasítást Nádosy ezredes december 24-én azzal továbbította Szodtfridtnak, hogy vagy ő maga, vagy helyettese vizsgálja meg, lehet-e szállítani a Lánchídon, s erről tegyen jelentést.²⁶⁹ Fekete Sándor utászszászados december 25-én küldte meg jelentését Kossuthnak arról, hogy a Lánchidat bizonyos biztonsági rendszabályok betartása mellett nemcsak a gyalogság, de a lovasság, sőt, a tüzérség is használ-

²⁶¹ MNL OL HM Ált. 1848:11.882.

²⁶² MNL OL HM Ált. 1848:12.109.

²⁶³ MNL OL HM Ált. 1848:12.775. (Budapest, december 27.) Mollináry korábban a titeli sajkás zászlóalj parancsnoka volt, de miután alakulata fellázadt, kénytelen volt Péterváradra menekülni. November 28-ától ezredesi rangban Újvidék térparancsnoka volt. Életrajzát lásd *Bona* 2015. II. 429. o.

²⁶⁴ Szodtfridttel Ferdinánd a Hadügyminisztériumnak. Budapest, 1848. december 27. MNL OL HM Ált. 162. doboz. HM Vegyes iratok, 1848. december.

²⁶⁵ MNL OL HM Ált. 1848:12.810.

²⁶⁶ Közli: KLÖM XIII. 684. o.

²⁶⁷ Török Bálint a budai főhadparancsnokságnak. Budapest, 1848. december 24. 10767/h.ü.b. HL GK R. szekció (Gazdasági osztály) 1848-210/1. „erfolgt”.

²⁶⁸ Kossuth Lajos a Hadügyminisztériumnak. Budapest, 1848. december 23. Közli: KLÖM XIII. 864. o.

²⁶⁹ MNL OL HM Ált 1848:12.377.

hatja.²⁷⁰ Szodtfridt ugyanebben az ügyben tett jelentését a minisztérium december 25-én továbbította az OHB-nak.²⁷¹

Az alakulat fegyverzetéről csak azt tudjuk, hogy „különféle” (verschiedenartig) volt 1848. december végén – nyilvánvalóan innen-onnan kapott lőfegyverekkel fegyverezték fel a katonákat.²⁷²

Az alakulat harctérre vonulása előtt Szodtfridtnak egy kellemetlen ügyet is el kellett intéznie. December 30-án Fekete Sándor utászkar százados, hivatkozva Görgői seregének állandó vereségeire, kijelentette, hogy „a honvédtiszti öltöny jövőben csak megvetéssel fog tekintetni, miért is egy becsületes érző férfiú nem szolgálhat tovább a magyar seregben.” Szodtfridt azt válaszolta, hogy ő nem szándékozik elhagyni csapatait, mire a százados kijelentette, hogy kész lemondani tiszti rangjáról, s mindjárt meg is írta lemondását. Fekete századoshoz csatlakozott még Swoboda János százados és Tóth Károly főhadnagy is. Szodtfridt azonban nem fogadta el lemondásukat, hanem elzáratta a három tisztet, „kik azon percben, midőn a hazát a legnagyobb veszélyek fenyegetik, az egész zászlóaljnak közbtrányául, rögtön lemondani és gyáva futásnak eredni akartak.” Szodtfridt ezután a Kossuthtól kapott szóbeli felhatalmazás alapján a három leköszönt tiszt helyére újakat nevezett ki, s a történeteket, illetve az általa foganatosított előléptetéseket január 1-jén Vácra jelentette a hadügyminisztériumnak is. A két századosi helyre Beivinkler Károly és Devecsery István főhadnagyot, a három főhadnagyi helyre Mannlicher Ede (valójában Róbert),²⁷³ Zelenkay Ferenc és Pinczkéry Ferenc hadnagyot, a két hadnagyi helyre Szakmáry Gyula és Farbak Gyusztáv őrmestert javasolta kinevezni.²⁷⁴

Az eset azért érdemel ilyen hosszú említést, mert arra mutat, hogy a kilépési hullám még a legkisebb alakulatokat is érintette. A három tiszt még december 31-én tiltakozott Kossuthnál leváltásuk miatt, de utóbb Fekete és Swoboda Pesten maradt és jelentkezett a bevonuló cs. kir. csapatoknál. Tóth Károly (Tóth Ágoston honvéd alezredes, majd ezredes öccse) a 2. utászzászlóaljba beosztva hagyta el a fővárost, s a szabadságharc végéig szolgált.²⁷⁵

²⁷⁰ Fekete Sándor Kossuth Lajosnak. Budapest, 1848. december 25. MNL OL OHB 1848:6647. Lásd még Urbán 2015. 205–206. o.

²⁷¹ MNL OL HM Ált 1848:12.377.

²⁷² Swoboda János Kossuth Lajosnak. Budapest, 1848. december 31. MNL OL OHB 1848:7137.

²⁷³ Életrajzát lásd Bona 2009. II. 61. o. Mannlicher a selmecebányai bányászati akadémia bányász szakán végzet.

²⁷⁴ Szodtfridt Ferdinánd a Hadügyminisztériumnak. 1849. január 1. No. 28. MNL OL Csány-ir. IBA 1225. A Budapestről eltávozott kormánysszervekhez érkezett iratokat a futárok Csányynak kézbesítették, ezért található az ő iratai között Szodtfridt jelentése is. A hadügyminisztérium helyett így Csány erősítette meg a kinevezéseket. Szodtfridt január 3-án Vácra jelentette Csányynak, hogy utólagos jóváhagyás reményében Molnár Károly 6. századbeli főhadnagyot századosná kinevezte, s kérte ennek megerősítését. MNL OL Csány-ir. NIBA. d. sz. No. 29. a fejlécben először az „Éjszaki hadsereg vezérétől” szerepelt; Szodtfridt ezt áthúzta, s kijavította „M[agyar] N[emzeti] Utászkar 1-ő z[ászló]a[lj] parancsn[ok]”-ára. Szakmáry életrajzi adatai nem ismertek, Farbak Gyusztáv lásd Bona 1998. I. 374. o. és <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Bona-bona-tabornokok-torzstisztek-1/hadnagyok-es-fohadnagyok-az-184849-evi-szabadsagharcban-2/f-769/farbaky-gusztav->.

²⁷⁵ A három tiszt leveleit lásd MNL OL OHB 1848:7137.

Az I. utászsászlóalj harctérre vonulása

A hadügyminisztérium december 19-én – az OHB rendeletére hivatkozva – utasította Szodtfridtot, hogy azonnal utazzon Esztergomba, „az ezen város és Vác közt elvonuló vasúti töltést némely helyeken rontassa el és szaggattassa meg úgy, hogy azon az ellenségnek semmi ágyú-, vagy egyéb hadi szereinek szállítása ne eszközölthessék.” Utasította továbbá, „hogy Vác és Esztergom közt a Duna partján valahol egy oly pozíciót keressen és jelöljön ki, melyből két ágyúval az ellenségnek a Dunáni közlekedése sikerrel megakadályoztathatnék.”²⁷⁶ Kossuth december 20-án utasította Szodtfridtot, hogy a pest–pozsonyi vasútvonal Vác után elkészült szakaszának „több helyeni megszakgatását, hidak felszedését s egyéb szükséges rombolást minél gyorsabban s erélyesebben hajtsa végre.”²⁷⁷ Szodtfridtt végre is hajtotta a küldetést, s egy későbbi jelentéséből tudjuk, miszerint Visegrádról beküldött jelentésében javasolta Kossuthnak a bányavárosok biztosítását.²⁷⁸ A vasúti igazgatóság december 24-én jelentette az OHB-nak, hogy Szodtfridtt közlése szerint a Vác fölött elkészült töltést „hadi tekintetből” több helyen megrongálják és megszagatják, s kérte, hogy ennek alapján hivatalos jegyzőkönyv készüljön a töltés állapotáról. Az OHB erre hivatkozva december 25-én utasította Szodtfridtot, hogy miután a rongálás célja nem helyrehozhatatlan károk okozása, a hidak vagy más műtárgyak eltávolítása előtt az illető vasúti osztálymérnökkel vegyék azokat az elvégzendő feladatok jegyzékébe, hogy az állam a kártalanítást ennek alapján végezze.²⁷⁹

A hadügyminisztérium december 21-én utasította Szodtfridtot, hogy az OHB által egy szabad portyázó csapat állításával megbízott Nemegyei Bódog őrnagy parancsnoksága alá még aznap rendeljen egy „értelmes altisztet” és tíz közvitét, akik a bia–bicskei útszorosot fogják őrizet alá venni. E különítmény mellé rendelte a minisztérium a koronaőrség száz gránátosát is.²⁸⁰

December 26-án Kossuth közölte Görgeivel, hogy másnap Vác és Esztergom tájára küld két zászlóalj gyalogságot, két-két század lovasságot és utászt, s egy üteget, „mely maga körül gyűjti a nógrádi, esztergomi, honti mozgó csapatokat, s minden átkelési pozíciókat, Szodtfridtt őrnagy derék pionirjaival oly állapotba teszi, hogy az ellenséget napokig tartóztathassa.”²⁸¹ December 28-án pedig felszólította Nógrád, Hont és Esztergom megyéket, hogy mozgó csapataikat Szodtfridthez küldjék.²⁸²

Magára a kiküldetésre azonban csak december 30-án került sor. Szodtfridtt december 31-én reggel 5 órakor vonult be Vácra négy utászsászáddal (311 fő), és még aznap kérte Kossuthot, hogy a megígért többi csapatot, „I honvédszászlóaljat, 40 huszárt és egy fél ágyútelepet 4 löveggel” szintén rendelje Vácra, s lássa el őt a megfelelő rendeletekkel és elegendő pénzzel. Emellett kérte, hogy parancsörtsztként osszák be mellé Korbonits

²⁷⁶ MNL OL HM Ált. 1848:11.996.

²⁷⁷ Kossuth Lajos Országos Rendőri Hivatalnak. Budapest, 1848. december 20. Közli: KLÖM XIII. 822. o.

²⁷⁸ Szodtfridtt Ferdinánd Kossuth Lajosnak. Selmechánya, 1849. január 16. MNL OL OHB 1849:4117.

²⁷⁹ MNL OHB 1848:6571. Lásd erre *Urbán* 2015. 174. o.

²⁸⁰ MNL OL HM Ált. 1848:12.128.

²⁸¹ Kossuth Lajos Görgei Artúrnak. Pest, 1848. december 26. Közli: KLÖM XIII. 895. o.

²⁸² KLÖM XIII. 912.

Antalt, a 7. huszárezred hadnagyát.²⁸³ Nem sokkal ezután hírt kapott arról, hogy az ellenség a Duna bal partján tör előre, ezért ismét kérte Kossuthot a megígért fegyveres erő Vácra küldésére.²⁸⁴

Január 1-jén Szodtfridt újabb jelentést küldött Kossuthnak, amelyben beszámolt eddigi intézkedéseiről, s kérte az elnököt, küldjön számára egy nyílt rendeletet, „mellyel felhatalmaztatom minden nemzetőröket vagy szabadcsapatokat vezérletem alá vonni s a körülményekhez képest működni”. Emellett kért 4, de inkább 10 ágyút (4 három- és 6 hatfontosat), egy honvédszászlóaljat és fél század huszárt. A jelentést azonban Kossuth helyett már Csány kapta meg, s a benne foglaltak a feldunai hadtest Vácra vonulásával aktualitásokat veszítették.²⁸⁵ Ugyanezen a napon Szodtfridt jelentette Görgeinek is, hogy őt egy felső-magyarországi haderő szervezésével bízták meg.²⁸⁶

Szodtfridt végül mégis kapott némi erősítést. A Vas megyei 45. honvédszászlóalj karácsonykor még Székesfehérváron volt, majd onnét Budára vezényelték, ahol december 30-án beosztották Répásy Mihály vezérőrnagy tartalék hadtestébe. A főváros feladásáról döntő január 2-i haditanács után azonban nem a Tisza vonalára visszavonuló tartalék hadtestnél maradt, hanem beosztották a Görgei vezette feldunai hadtestbe. A zászlóaljat január 2-án küldték Vácra, Szodtfridttal dandárjának megerősítésére.²⁸⁷

Január 3-án Szodtfridt egy tiszti kinevezést terjesztett fel a 6. századhoz.²⁸⁸ Miután az alakulat négy századnyi állománnyal vonult be Vácra, nagy valószínűséggel itt újoncokat kaphatott, s ez tette lehetővé két új század szervezését. Erre mutat az is, hogy a feldunai hadtest január 5-i (igaz, utólagos) harcrendjében hat századnyi, 650 főnyi állománnyal szerepel.²⁸⁹

Január 4-én Kossuth minden „a Duna bal partján lévő részint alakult, részint alakulandó szabadcsapatokat s a népfelkelést” Szodtfridttól alá rendelte. Ugyanakkor értesítette őt, hogy az Esztergom megyei és városi csapatokra ne számíton, mert ezek más rendelkezést kaptak.²⁹⁰

A Szodtfridttól Kossuthtól és magától Szodtfridttól kapott tudósítások kétértelműsége kivül szerepet játszottak abban, hogy Görgei a 2–3. utászszázalóaljakat 1849. január elején Budapesten átadta a Répásy Mihály vezérőrnagy vezette tartalék hadtestnek. Szodtfridttól alakulatának létszáma ugyan – mint láttuk – a Görgei parancsnoksága alatti utászokénak alig több mint egynegyedére rúgott, ugyanakkor az 1. utászszázalóaljt már fel

²⁸³ Szodtfridttól Ferdinánd Kossuth Lajosnak. 1848. december 31. No. 1. MNL OL OHB 1849:31. Kossuth válaszáat közli: KLÖM XIV. 39. o. Kossuth értesítette Szodtfridttól, hogy a kért csapatokból csak a szabadcsapatokra számíthat, kivéve Esztergom megye szabadcsapatát és nemzetőreit.

²⁸⁴ Szodtfridttól Ferdinánd Kossuth Lajosnak. 1848. december 31. No. 3. MNL OL OHB 66. doboz. Iktatott iratok. 272–273. f.

²⁸⁵ Szodtfridttól Ferdinánd Kossuth Lajosnak. 1849. január 1. No. 8. MNL OL Csány-ir. 14. doboz. Vegyes iratok. 329–330. f.

²⁸⁶ MNL OL Görgey-lt. Iktatókönyv. No. 386.

²⁸⁷ HL Abszolutizmuskori iratok. 113/4. csomó. 2/300. 392., 405. f. Ujváry István vallomása; *Smidt* 1967. 593–594. o. A dukai Takács Gyula által írott nyolcoldalas önéletrajzi levél a 45. honvédszászlóalj történetének páratlanul érdekes és értékes forrása lehetne, ha meglenne. Az idők folyamán azonban elkeveredett, s ma már nincs a szombathelyi Smidt Múzeumban.

²⁸⁸ Szodtfridttól Ferdinánd Csány Lászlónak. Vác, 1849. január 3. No. 29. MNL OL Csány-ir. NIBA. d. sz.

²⁸⁹ Lásd erre a január 5-ei harcrendet. MNL OL Görgey-lt. b/47. fasc., néhány hibával közli: *Tragor* 1908. 369–370. o.

²⁹⁰ Kossuth Lajos Szodtfridttól Ferdinándnak. Kisújszállás, 1849. január 4. Nyílt rendelet, illetve utasítás. Mindkettőt közli: KLÖM XIV. 39. o.

volt fegyverezve, ellentétben Kazinczy alakulatával. A fegyvertelen, de begyakorlott utászok jó szolgálatot tehettek a Tisza-vonal megerősítésében, a felvidéki hadjáratra induló Görgeinek azonban harcoló alakulatként is bevethető csapatra volt szüksége.

Január 5-én Görgei feldunai hadteste bevonult Vácra. Szodtfridt alakulata így a hadtest alárendeltségébe került. Aznap éjjel fél 12-kor Görgei már utasította is, hogy a parancs vételeit követően azonnal robbantassa fel az arra már előkészített vasúti hidat, s ennek megtörténtéről rögtön tegyen jelentést.²⁹¹

Az időközben hat századba szervezett 1. utászzászlóaljat szétosztották a hadtest dandárjai között. Aulich Lajos ezredes hadosztályában, Pusztelnik Henrik alezredes dandárjában Sebes százados vezetésével két század (260 fő), Piller János ezredes hadosztályában, Poeltenberg Ernő alezredes, illetve Kossuth Sándor őrnagy dandárjában egy-egy század (65-65 fő, összesen 130 fő), végül Guyon Richárd ezredes utóvédi hadosztályában, Petheő Vilmos őrnagy dandárjában két század (260 fő) szolgált.²⁹² Ez utóbbi dandár vezetését január 12-én Görgei Szodtfridtnak adta át.²⁹³

Az időközben alezredessé kinevezett Szodtfridt január 16-án Selmecebányáról arról tájékoztatta Kossuthot, hogy Görgei a zászlóalját beosztotta a seregébe, s hogy „ily körülmények közt a szabadsapatokkal működéssel felhagynom kellett”, utászparancsnoki tiszte miatt pedig célszerűbbnek ítélte „ezen seregnél maradni, mely nem tudom, vagy nem foghatom meg, mi okból futott Győr vidékétül Vácig, hol én hozzá csatlakozván, Selmecig jutottam.”²⁹⁴

Szodtfridt utásza i Görgei téli hadjárata során kiválóan megállták a helyüket. Legnagyobb teljesítményük a Kőrmöcbánya és Besztercebánya között, a Szalka hegy alatt húzódo bányaalagút járhatóvá tétele volt, amellyel lehetővé vált az ellenséges bekerítés által fenyegetett Aulich-hadosztály egyesülése a hadtest zömével.²⁹⁵ De hasonló alapossggal jártak el a Garam hídjainak felrobbantásában is, amint arról az ellenséges parancsnokok is panaszkodtak.²⁹⁶

A honvéd utászkar megszervezése kevésbé látványos teljesítmény volt, mint a honvéd gyalogságé vagy a huszárságé, ugyanakkor kétségkívül fontos lépést jelentett abba az irányba, hogy a honvédsereg teljes struktúrával rendelkezzen, s így felvehesse a versenyt az évszázados hagyományokkal rendelkező cs. kir. hadsereggel. A teljesítmény már csak azért is volt jelentős, mert míg a gyalogságnak és a huszárságnak voltak magyarországi hagyományai a cs. kir. hadseregen belül, a műszaki alakulatoknál ilyesmiről nem beszélhetünk, sőt, mint láttuk, 1848-ban az ország területén is alig állomásoztak ilyen csapatok.

²⁹¹ Görgei Artúr Szodtfridt Ferdinándnak. Vác, 1849. január 5. éjjel fél 12. MNL OL Görgey-lt. Elnöki lev. No. 145. Közli: *Tragor* 1908. 86. o.

²⁹² Lásd erre az 1849. január 5-ei harcrendet. MNL OL Görgey-lt. b/47. fasc., néhány hibával közli: *Tragor* 1908. 369–370. o.

²⁹³ MNL OL Görgey-lt. Hadparancs jkv. No. 289. Március 6-án Görgei visszaadta a parancsnokságot Pethőnek, s utasította Szodtfridtet, hogy jelentkezzen a főhadiszálláson. MNL OL Görgey-lt. Hadparancs jkv. No. 399–400.

²⁹⁴ Szodtfridt Ferdinánd Kossuth Lajosnak. Selmecebánya, 1849. január 16. MNL OL OHB 1849:4117.

²⁹⁵ *Görgey* 1988. I. 315–316. o.; *Görgey* 1885. I. 163–168. o.; *Pszotka* 1901. 38–42. o. Az átkelésről egy visszaemlékezést közöl *Gracza* [é. n.] III. 382–383. o. A források nem egyértelműek abban a tekintetben, hogy az átvonulást követően az utászok berobbantották-e az alagutat vagy sem.

²⁹⁶ Felix Jablonowski Anton Csorichnak. Selmecebánya, 1849. január 26. KA AFA Karton 1870. II. Korps unter Wrbna, später Csorich. 1849-1-54.

BIBLIOGRÁFIA

- Ács 2001. *Ács Tibor*: Hadi tanfolyam a bölcsészeti karon és a pesti egyetemi légió (1848–1849). (Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem Történetéből 22.) Budapest, 2001.
- Bona 1998–1999. I–III. *Bona Gábor*: Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban. Budapest, 1998–1999. I. k. A-Gy (1998), II. k. H-Q (1998), III. k. P-Zs (1999).
- Bona 2008–2009. I–II. *Bona Gábor*: Századosok az 1848/49. évi szabadságharcban. I–II. k. Budapest, 2008–2009.
- Bona 2015. I–II. *Bona Gábor*: Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban. I–II. k. (Negyedik bővített kiadás.) Miskolc, 2015.
- Brinner 1881. II/1. *Brinner, Wilhelm*: Geschichte des k. k. Pionier-Regimentes in Verbindung mit einer Geschichte des Kriegs-Brückenwesens in Oesterreich. II. Theil I. Band. Wien, 1881.
- Czaga – Jancsó 1998. Közsend és közbátorság Budán, Pesten és Óbudán 1848-49-ben. Szerk. *Czaga Viktória és Jancsó Éva*. Budapest történetének forrásai. Budapest, 1998.
- Csány 1998. II. Csány László kormánybiztosi iratai 1848–1849. II. S. a. r. *Hermann Róbert*. (Zalai Gyűjtemény 44.) Zalaegerszeg, 1998.
- Csapó – Jánosi – Hermann 1998. *Csapó Zoltán – Hermann Róbert – Jánosi András*: A dunántúli önkéntes mozgó nemzetőrség 1848-as „parancsolatkönyve”. *Hadtörténelmi Közlemények*, 111. (1998) 1. sz. 216–281. o.
- Csikány 1998. *Csikány Tamás*: Arad az 1848/49-es szabadságharcban. In: Az aradi vár története. Szerk. *Benkő Elek – Czigány István – Domokos György – Csikány Tamás – Dan Demşea*. Budapest, 1998.
- Dinnyés 2004. *Dinnyés László*: Lázár Vilmos aradi vértanúnak és családjának levelei. In: *Uő*: Ismeretlen 1848/49-es dokumentumok. Budapest, 2004.
- Ecker 1973. Győr 1847–1850-ben, ahogyan egy lokálpatrióta látta. Szemelvények Ecker János kéziratos naplójából. Ford. *Bay Ferenc*. Szerk. *Pernes Gyula*. Győr, 1973.
- Fényes 1847. *Fényes Elek*: Magyarország leírása. II. k. Pest, 1847.
- Görgey 1885. I. *Görgey István*: 1848 és 1849-ből. Élmények és benyomások. Okiratok és ezek magyarázata. Tanulmányok és történelmi kritika. I. k. Budapest, 1885.
- Görgey 1916. *Görgey István*: Görgey Arthur ifjúsága és fejlődése a forradalomig. Budapest, 1916.
- Görgey 1988. I. *Görgey Artúr*: Életem és működésem Magyarországon 1848-ban és 1849-ben. I. k. S. a. r. *Katona Tamás*. Budapest, 1988.

- Gracza* [é. n.] *Gracza György*: Az 1848–49-iki magyar szabadságharc története. III. k. Budapest, [é. n.]
- Hampel* 1891. *Hampel József*: Emlékbeszéd Rómer F. Flóris rendes tagról. In: Emlékbeszéd a M. T. Akadémia elhunyt tagjai fölött. VI/3. k. Budapest, 1891.
- Hermann* 1996. *Hermann Róbert*: Görgei és az önkéntes mozgó nemzetország szolnoki tábora 1848 szeptemberében. (Zounuk. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve.) Szolnok, 1996.
- Hermann* 1997. *Hermann Róbert*: Görgei Artúr szolnoki iratai 1848. augusztus 27 – szeptember 25. (október 4.) *Hadtörténelmi Közlemények*, 110. (1997) 1. sz. 114–175. o.
- Hermann* 1998a. *Hermann Róbert*: Görgei Artúr és Csány László levelezése, 1848 október – 1849 május. *FONS*, 5. (1998) 1. sz. 107–152. o., 5. (1998) 2. sz. 159–205. o.
- Hermann* 1998b. *Hermann Róbert*: Győr város és megye hadtörténete 1848–49-ben. Győr, 1998.
- Hermann* 2000. *Hermann Róbert*: Görgei és Győr. I. k. 1848., II. k. 1849. (Győri Tanulmányok 22.) Győr, 2000. 232–236. o.
- Hermann* 2001. Kossuth Lajos és Görgei Artúr levelezése, 1848–1849. S. a. r. *Hermann Róbert*. Budapest, 2001.
- Hermann* 2003. *Hermann Róbert*: „Felszedek utamban minden fegyveres népet”. (Kossuth Lajos harmadik toborzójátja, 1848. október 17–27.) In: „Felszedek utamban minden fegyveres népet”. (Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc Komárom és Esztergom vármegyékben.) Szerk. *L. Balogh Béni*. (Castrum Könyvek 10.) Tatabánya, 2003.
- Hermann* 2007. *Hermann Róbert*: Mészáros Lázár levelei Kossuth Lajoshoz és az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz (1848. június 10. – 1849. július 8.) In: „A hadi történet kútfeje minden hadtudománynak”. Tanulmányok Ács Tibor tiszteletére. Szerk. *Prof. Szabó János* és *Hausner Gábor*. Budapest, 2007. 73–118. o.
- Hermann* 2010. *Hermann Róbert*: A veszprémi önkéntes mozgó nemzetőrzászlóalj, és a 70. honvédszászlóalj története. In: Veszprém megyeiek az 1848–1849-es szabadságharcban. In: *Acta Musei Papensis – Pápai Múzeumi Értesítő* 13. Szerk. *Nagy-L. István*. Pápa, 2010. 93–180. o.
- Hermann* 2015. *Hermann Róbert*: Rómer Flóris a szabadságharcban avagy az életrajzírás nehézségei. *Arrabona*, 51. (2013) A Rómer Flóris Művészeti és Történelmi Múzeum Közleményei. Szerk., a szövegeket gondozta *Csécs Teréz*. Győr, 2015.
- Ivánka* 1881. *Ivánka Imre*: Négy havi szolgálatom a magyar hadseregben 1848 június végétől október végeig. Budapest, 1881.
- Katona* [é. n.] Az aradi vértanúk. Szerk. *Katona Tamás*. Budapest, [é. n.]

- Kedves* 2000. *Kedves Gyula*: Az önkéntes mozgó nemzetőrség. In: Közlemények Székesfehérvár történetéből. I. „Akit szolgáltatók egy árva hon volt...” Az 1998. május 13-án, szeptember 29-én és november 12-én rendezett tudományos tanácskozás előadásai. Szerk. *Csurgai Horváth József és Demeter Zsófia*. Székesfehérvár, 2000.
- Kemenović* 1911. 1811–1911. Geschichte der Pionierkadetten und deren Schulen. Hrsg. von *Felix Kemenović von Belovar*. Red. von *Karl Friedrich Kurz*. Wien, 1911.
- KLÖM XII. Kossuth Lajos összes munkái. XII. k. Kossuth Lajos az első magyar felelős minisztériumban. S. a. r. *Sinkovics István*. Budapest, 1957.
- KLÖM XIII. Kossuth Lajos összes munkái. XIII. Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. I. S. a. r. *Barta István*. Budapest, 1952.
- KLÖM XIV. Kossuth Lajos összes munkái. XIV. Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. II. S. a. r. *Barta István*. Budapest, 1953.
- Kovács* 2015. *Kovács István*: Honvédek, hírszerzők, légionisták. A szabadságharc lengyel résztvevőinek életrajzi lexikona 1848–1849. Budapest, 2015.
- Kumlik* 1907. *Kumlik Emil*: Rómer Ferenc Flóris élete és működése. Angermayer Károly kiadása és könyvnyomdája. Pozsony, 1907.
- Matolai* 1883. *Matolai Etele*: Visszaemlékezéseim honvéd életemre. Függelékül Lázár Vilmos aradi várfogságában írt emlékirata. Sátoraljaújhely, 1883.
- Máriássy* 1999. *Máriássy János*: Visszaemlékezések az 1848–49. évi szabadságharc alatt végzett szolgálataimra. S. a. r. *Sugár István*. – *Máriássy János* olmtúzi visszaemlékezései az 1849 nyári harcokra. S. a. r. *Hermann Róbert*. Budapest, 1999.
- Molnár* 1992. *Molnár András*: A 7. honvédzászlóalj története. In: A szabadságharc zalai honvédei 1848–1849. Szerk. *Molnár András*. (Zalai Gyűjtemény 33.) Zalaegerszeg, 1992.
- Nagy* 1999. *Nagy Ferenc*: Kazinczy Lajos. A Társadalom és Honvédelem tematikus különszáma. A magyar katonai felsőoktatás 150 éve (1848–1998). Budapest, 1999.
- Pásztor* 1979. *Pásztor Emil*: A tizenötödik aradi vértanú. Budapest, 1979.
- Perczel* 1870. *Perczel Antal*: Az első guerilla-csapat élete a Bakonyban 1848/9-ik évben. *A Honvéd*. Első magyar katonai hetilap, 4. (1870) 15. sz. április 14. 105–106. o.
- Pribelszki* 1992. *Pribelszki János*: Kazinczy Lajos a szabadságharcban. *Hadtörténelmi Közlemények*, 105. (1992) 2. sz. 124–148. o.
- Pszotka* 1901. *Pszotka Ferenc*: Görgei Arthur a bányavárosokban 1849. Kőrmöcbánya, 1901.
- Rózsa – Spira* 1973. *Rózsa György – Spira György*: Negyvennyolc a kortársak szemével. Budapest, 1973.

- Smidt* 1967. *Smidt Lajos*: Egyéni élmény a szabadságharcból. *Vasi Szemle*, 21. (1967) 4. sz. 593–594. o.
- Süli* 2011. *Süli Attila*: A nemzetőrség, a honvédség és a Kossuth-szabadcsapat szervezése Erdélyben 1848-ban. Sepsiszentgyörgy, 2011.
- Szávay* 1896. *Szávay Gyula*: Győr. Monografia a város jelenkoráról a történelmi idők érintésével. I. (Unicus) Győr, 1896.
- Tragor* 1908. *Tragor Ignác*: Vác története 1848-49-ben. Vác, 1908.
- Urbán* 1963. *Urbán Aladár*: A magyarországi osztrák hadszervezet és a hazánkban állomásozó katonaság 1848 áprilisában. *Hadtörténelmi Közlemények*, új folyam 10. (1963) 2. sz. 168. o.
- Urbán* 1973. *Urbán Aladár*: A nemzetőrség és honvédség szervezése 1848 nyarán. Budapest, 1973.
- Urbán* 1982. *Urbán Aladár*: Batthyány és a honvédelem 1848-ban. *Századok*, 126. (1982) 1241–1242. o.
- Urbán* 1986. *Urbán Aladár*: Batthyány Lajos miniszterelnöksége. Budapest, 1986.
- Urbán* 1992. *Urbán Aladár*: A váci nemzetőrtábor. In: Madách Kör Tár. I. A metropolis árnyékában. Szerk. *Gyarmati György – Németh Péter Mikola*. Vác, 1992. 69–74. o.
- Urbán* 1999. II. Gróf Batthyány Lajos miniszterelnöki, hadügyi és nemzetőri iratai. II. A dokumentumokat válogatta, a jegyzeteket készítette, az előszót írta *Urbán Aladár*. Budapest, 1999.
- Urbán* 2015. *Urbán Aladár*: Szabadság és rend. Pest-Buda rendje és rendőrsége 1848-ban. Budapest, 2015.
- Vidos* 1938. *Vidos Géza*: A magyar tábori műszaki szolgálat hadtörténelmi fejlődése a világháború kitöréséig. In: Magyar műszaki parancsnokságok, csapatok és alakulatok a világháborúban. Szerk. *Jacobi Ágost*. Budapest, 1938.
- Vidos* 1939. *Vidos Géza*: A honvédsereg műszaki szolgálata 1848–49-ben. *Magyar Katonai Szemle*, 9. (1939) IV. negyedév. 212–229. o.
- Vidos* 1941. *Vidos Géza*: A magyarság szerepe az Osztrák-Magyar Monarchia katonai műszaki szervezetének keretében. *Hadtörténelmi Közlemények*, 42. (1941) 135–172. o.
- Zétény – [Antal Lajos]* 1948. *Zétény Győző [- Antal Lajos]*: A magyar szabadságharc honvédorvosai. Budapest, 1948.
- Zsupos* 2014. *Zsupos Zoltán*: Hirdetmények, színlapok, aprónyomatványok. Győr 1848–1849. – Kundmachungen, Theaterzettel, Kleindrucksachen. Raab 1848–1849. (Rómer Flóris Művészeti és Történelmi Múzeum Katalógusai 1.) Győr, 2014.

RÖVIDÍTÉSEK

KA AFA	Kriegsarchiv, Wien, Alte Feldakten
HL	Hadtörténelmi Levéltár
GK	Generalkommando zu Ofen
1848–49.	Az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc iratai
MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár
1848–49. és emigrációs nyomt.	R 32. Az 1848–1849. évi forradalomra, szabadságharcra és az emigrációra vonatkozó nyomtatványok
BIK	Csány-ir. Beadványok iktatókönyve
Csány-ir.	H 103. Csány László kormánybiztos iratai
Elnöki lev.	Görgey-lt. b/30. fasc. Görgey Arthur tbk., mint a feldunai m. kir. hadtest parancsnokának egyik elnöki levelezője. 1848. nov. 8.- 1849. jan. 25.
FIK	Csány-ir. Fogalmazványok iktatókönyve
Görgey-lt.	P 295. A Görgey-család levéltára
Hadparancs jkv.	Görgey-lt. b/35. fasc. Az 1848-49. magyar feldunai, utóbb VII. hadtest (Görgei Artúr, Gáspár, Pöltenberg tábornokok) eredeti hadparancs jegyzőkönyve. Dispositions Protokoll
HM Ált.	H 75. Hadügyminisztérium. Általános iratok
HM polg-gazd.	H 82. Hadügyminisztérium. Polgári-gazdasági osztály iratai
IBA	Csány-ir. Iktatott beadványok
Iktatókönyv	Görgey-lt. b/31. fasc. Az 1848/9. magyar feldunai, utóbb VII-ik hadtest (Móga, Görgei Artúr, Gáspár, Pöltenberg tábornokok) eredeti iktatókönyve [sic!]
Kosztolányi-lev. kv.	Filmtár. C 133. doboz. A Kosztolányi-család levéltára. No. 7. Kosztolányi Mór, Dunántúli mozgó önkéntes nemzetőrsereg vezére Levelezési Jegyzőkönyve, 1848-ki aug. 29-től 1849-ki január 1-ig
Közlöny ir.	H 99. A Közlöny iratai
KPA	H 2. Kossuth Polizei Akten
NIBA	Csány-ir. Nem iktatott beadványok
OHB	H 2. Miniszterelnökség, Országos Honvédelmi Bizottmány és Kormányzóelnökség iratai
ONÖHt	H 92. Országos Nemzetőrségi haditanács. Általános iratok
Vegyes	H 147. Vegyes iratok

Róbert Hermann

THE ORGANIZATION OF THE PIONEER STAFF OF THE HUNGARIAN HOME DEFENCE FORCES IN 1848

(Abstract)

The research paper introduces the process of the organization of the pioneer staff of the Hungarian Home Defence Forces from the end of August 1848 to the beginning of January 1849. Only one of the engineer corps of the royal and imperial army, a sapper squad was stationing in Hungary in 1848. However, after the beginning of the operations it became necessary to organize the autonomous Hungarian military engineer corps. The organization began within the frameworks of the volunteer mobile National Guard in the end of August 1848. The smaller military units established like this were contracted in Bratislava, November 1848. Then the Pioneer Battalion I under the command of captain, and later major Lajos Kazinczy was organized in Bratislava as well, and Pioneer Battalion II was organized in Győr. They were followed by another pioneer battalion established in Budapest under the command of major Ferdinánd Szodtfriedt. In November, it was named Pioneer Battalion I, while Kazinczy's two battalions were numbered as Pioneer Battalions II and III. The article introduces the officers of these military units, how they were organized, how the pioneers participated in the fortification works of Győr, and how they were commanded to the battlefield.

Róbert Hermann

DIE ORGANISIERUNG DER HONVÉD-PIONIERTRUPPE IM JAHR 1848

(Resümee)

Die Studie stellt die Organisation der Pioniertruppe der Honvéd-Armee in der Zeit zwischen Ende August 1848 und Anfang Januar 1849 vor. Von den technischen Verbänden der k. k. Armee war im Jahr 1848 lediglich eine Sappeur-Truppe in Ungarn stationiert. Nach dem Beginn der Kriegsoperationen war es jedoch notwendig, eine selbständige ungarische technische Einheit aufzustellen. Ende August 1848 begann die Organisation dieser Einheit im Rahmen der freiwilligen mobilen Nationalgarde. Die so entstandenen kleineren Truppen wurden im November 1848 in Pozsony (Pressburg) zusammengeführt. Unter dem Kommando von Hauptmann – später Major – Lajos Kazinczy begann hier die Organisierung des Pionierbataillons Nr. 1 und dann in Győr (Raab) des Pionierbataillons Nr. 2. Kurze Zeit später folgte die Aufstellung eines weiteren Pionierbataillons in Budapest unter dem Kommando von Major Ferdinand Szodtfriedt. Im November erhielt dieses die Ordnungsnummer 1 und die beiden Bataillone von Kazinczy die Ordnungsnummern 2–3. Die Studie stellt das Offizierskorps der Verbände, den Prozess der Organisierung bzw. den Einsatz der Pioniere in den Festungsbauarbeiten in Győr sowie den Prozess ihrer Abkommandierung auf das Schlachtfeld vor.

Róbert Hermann

L'ORGANISATION DU CORPS DU GÉNIE DE L'ARMÉE HONGROISE EN 1848

(Résumé)

L'étude présente l'organisation du corps du génie de l'armée hongroise dans la période allant de fin août 1848 au début janvier 1849. Parmi les unités du génie de l'armée impériale-royale, un seul détachement de sapeurs tenait garnison en Hongrie en 1848. Après le début des opérations, il fallait mettre en place une unité hongroise indépendante du génie. L'organisation de celle-ci a commencé fin août 1848 dans le cadre de la garde nationale mobile volontaire. Les troupes de moindre importance ainsi créées ont été regroupées à Presbourg en novembre 1848. C'est là qu'a commencé l'organisation du 1er bataillon du génie sous la houlette du capitaine, puis commandant Lajos Kazinczy qui fut suivie de la mise en place du 2e bataillon du génie à Győr. Un peu plus tard, un autre bataillon du génie fut créé à Budapest sous le commandement de Ferdinánd Szodtfriedt. En novembre, ce dernier a reçu le numéro 1 dans l'ordre de bataille et les deux bataillons de Kazinczy se sont vu attribuer les numéros 2 et 3. L'étude présente le corps d'officiers des unités, le processus d'organisation, ainsi que l'emploi des sapeurs dans les travaux de fortification de Győr et leur envoi dans la zone des combats.

Роберт Германи

ОРГАНИЗАЦИЯ РЯДОВОГО САПЁРСКОГО СОСТАВА В 1848-ОМ ГОДУ

(Резюме)

Статья показывает организацию сапёрского состава гонвед армии в период с конца августа 1848-ого года до начала января 1849-ого года. Из технических подразделений императорской и королевской армии только один единственный траншейный сапёрский (sappeur) отряд размещался в Венгрии в 1848-ом году. После начала военных действий возникла необходимость в создании отдельного самостоятельного венгерского технического подразделения. Организация этого началась в конце августа 1848-ого года в рамках добровольной, передвижной народной дружины. На объединение сформированных таким образом небольших группировок наступила очередь в Братиславе в ноябре 1848-ого года. Здесь началась организация 1-ого, а затем и второго сапёрского батальона в г. Дьёр под командованием капитана, а затем майора Лайош Казинци. Немного позже этого, в Будапеште был сформирован новый траншейный батальон под командованием майора Фердинанда Шодтфрида. Этот батальон в ноябре получил войсковой номер 1., а два батальона Казинци получили войсковые номера 2–3. Эта работа представляет офицерский состав подразделений, процесс организации и использование саперов в фортификационных сооружительных работах г. Дьер, а также процесс их командирования на поле военных действий.